

School of Business
Economics and Law
GÖTEBORG UNIVERSITY

Utköpsproblematik i små aktiebolag

*Vilka är de centrala problemen och vad
kan göras för att begränsa dessa?*

**Juridiska institutionen
Juristutbildningen 2011
Tillämpade studier 30 hp
Författare: Gustaf Larsson
Handledare: Leif Östling**

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Fri överlåtbarhet.....	3
1.2 Utköpsproblematik.....	4
1.3 Syfte och frågeställningar	4
1.4 Metod.....	5
1.5 Avgränsningar.....	5
1.6 Disposition.....	5
2. Att begränsa aktiers överlåtbarhet.....	6
2.1 Samtyckesförbehåll	7
2.2 Förköpsförbehåll	9
2.3 Hembudsförbehåll	11
2.4 Fördelar och nackdelar med de olika förbehållen	13
2.5 Aktieägaravtal	18
2.6 Olika ansvar för olika parter enligt ABL.....	24
3. Typfall	26
3.1 Resultatet av fri överlåtbarhet av aktier	26
3.2 Överlåtelsebegränsning i typfallet	26
3.3 Fyra definierade händelser i typfallet	29
3.4 Händelse 1: Part drabbas av arbetsoförmåga	29
3.5 Händelse 2: Konkurs	33
3.6 Händelse 3: Skilsmässa	36
3.7 Händelse 4: Part avlider	38
3.8 Ägande via bolag	41
3.9 Olika skadeståndsansvar i typfallet	44
4. Sammanfattande kommentarer	46
5. Källförteckning	51

1. Inledning

I Sverige finns det nästan 450 000 associationer registrerade hos bolagsverket. Över 300 000 av dem är aktiebolag¹ och antalet bolag ökar stadigt. Aktiebolagens verksamhet regleras i Aktiebolagslagen (nedan förkortad ABL). Lagens regler omfattar generellt alla aktiebolag oavsett storlek och övrig karaktär. Eftersom aktiebolagen på intet sätt utgör en enhetlig grupp har regleringen till stor del karaktären av en ramlagstiftning.² I ett internationellt perspektiv är det ovanligt att tillämpa samma lagstiftning för ett litet fåmansföretag med verksamhet från en källare, som ett multinationellt storföretag. I Sverige är lagstiftningen till stor del gemensam för båda dessa typer av bolag, men en åtskillnad görs mellan privata och publika bolag.³

Endast 1300 av de dryga 300 000 aktiebolagen är publika och bara dessa kan vara noterade vid en börs.⁴ De publika bolagen ägs av en mer aktiv kärna med röststarka så kallade a-aktier, medan den stora massan innehar b-aktier och ser ägandet snarare som en sparform än ett sätt att vara med och driva bolag. Den sistnämnda typen av aktieägare saknas nästan helt i de privata aktiebolagen.⁵ Den aktieägare som önskar avyttra sitt innehav i ett offentligt bolag har i regel inga problem med att hitta en köpare, bortsett från att det i vissa fall kan leda till en ekonomisk förlust.⁶ Dessutom finns det ofta regler för börsnoterade aktier som omöjliggör överlåtelsebegränsande åtgärder. Slutligen är ägandet i regel så spritt att risken för omvälvande förändringar i ägarmajoriteten är liten trots att aktier omsätts.⁷

De privata bolagen, som dominerar stort till antalet, är däremot inte uppbyggda för ett spritt ägande och får inte sprida aktier genom annonsering enligt 1 kap 7 § ABL. Det minsta aktiekapital som ett privat aktiebolag får ha är i dagsläget 50 000 kronor, enligt 1 kap 5 § ABL. Enligt huvudregeln kan inte delägarna hållas ansvariga utöver aktiekapitalets storlek. Det kan jämföras med handelsbolagen där delägarna personligen ansvarar för bolagets skulder. Aktiebolagets begränsade ansvar för individen ökar människors benägenhet att bilda och driva bolag samt gör det möjligt att investera i flera olika bolag samtidigt.⁸

Ett övergripande mål i arbetet med den nya Aktiebolagslagen, som trädde i kraft 2006, var främjandet av en aktiv ägarfunktion. Det handlar exempelvis om möjligheten att lösa in minoritetsägare.⁹ Den aktiva ägarfunktionen är särskilt viktig i de privata aktiebolagen.

1.1 Fri överlåtbarhet

Den lagstiftning som finns kring överlåtelser av aktier finns i fjärde kapitlet i ABL. I 4 kap 7 § stadgas den grundläggande principen om aktiers fria överlåtbarhet.

---

¹ Af Sandeberg s. 13

² Lundén Aktiebolag s. 129

³ Sandström T s. 55-56

⁴ Sandström T s. 57

⁵ Sandström J s. 33-34

⁶ Kansmark s. 14

⁷ Sandström J s. 303

⁸ Af Sandeberg s. 13-14

⁹ Prop 2004/05:85 s. 920 elektronisk resurs

4:7 ABL fri överlåtbarhet är huvudregeln

Aktier kan överlåtas och förvärvas fritt, om inte annat följer av ett sådant förbehåll i bolagsordningen som anges i 8, 18 eller 27 § eller annars av lag.

Finns det flera förbehåll i bolagsordningen som inskränker aktiers överlåtbarhet, skall de anges var för sig.

Aktier får överlåtas fritt om inte annat följer av ett sådant överlåtelsebegränsande förbehåll som kan införas i bolagsordningen. Möjligheten att fritt kunna överlåta aktierna gör att ägarkretsen kan ändras utan att detta påverkar bolagets kapitalbestånd eller löpande verksamhet. Överlåtbarheten bidrar därför, trots att det kan låta paradoxalt, till kontinuitet i verksamheten. Vidare är möjligheten att överlåta aktier viktig för den som skjuter till riskkapital, eftersom det skulle vara mindre attraktivt att investera i aktier om pengarna var låsta under lång tid. Överlåtbarheten leder också till att aktierna verkligen innehåses av den som för tillfället värderar dem högst och därmed sannolikt driver verksamheten på bästa sätt, samtidigt som en missnöjd minoritetsägare kan rösta med fötterna och göra sig av med sitt innehav.¹⁰ Det finns således en rad fördelar med den fria överlåtbarheten.

1.2 Utköpsproblematik

Den fria överlåtbarheten av aktier är viktig för både delägaren och bolaget. En alltför strikt tillämpning av principen om aktiers fria överlåtbarhet riskerar emellertid att leda till oönskade konsekvenser. En aktieöverlåtelse kan försvåra bevarandet av affärs- och yrkeshemligheter. Det finns dessutom risk för att de nya delägarna inte har den ekonomi eller de personliga egenskaper som krävs för ett delägarskap,¹¹ något som kan drabba bolaget, övriga, anställda samt de som på annat sätt står i beroendeställning till bolaget.¹² Vidare är det olyckligt om konkurrerande företagare kan gå in som ägare i ett bolag enbart för att gynna den egna verksamheten.¹³ En avvägning måste göras mellan en aktieägares intresse av att fritt kunna överlåta aktierna, när han inte längre kan eller vill vara kvar, och övriga delägares intresse av en stabil ägarstruktur i syfte att nå en långsiktigt stadig utveckling för bolaget.¹⁴ Ett samlingsnamn för de problem som kan uppstå i samband med att aktier byter ägare är utköpsproblematik. Utköpsproblematiken uppstår främst i små privata aktiebolag där det inte finns någon egentlig marknad för aktierna och aktieägarna är intimt involverade i bolaget, samtidigt som relationen mellan dem är personlig och snarast liknar förhållandena i ett handelsbolag.

Eftersom det finns ett stort antal privata aktiebolag talar mycket för att också utköpsproblematiken är vanlig. Även om de ekonomiska aspekterna dominerar så innehåller problematiken också psykologiska och mänskliga aspekter och det gör frågan extra intressant.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att beskriva den utköpsproblematik, som särskilt kan uppstå när aktier i mindre bolag överlåts, och de olika typer av reglering som kan vidtas för att begränsa den problematiken samt för att hålla delägarkretsen sluten. Ambitionen är snarare att peka på några av de

---

¹⁰ Nerep s. 245

¹¹ Sandström J s. 66f

¹² Af Sandeberg s. 66

¹³ Nerep s. 246

¹⁴ Prop 2004/05:85 s. 921 elektronisk resurs

problem som kan och fördelar och nackdelar med olika typer av reglering än att leverera en färdigpaketerad lösning på hela utköpsproblematiken. Vidare beskrivs fördelar och nackdelar med dessa åtgärder samt huruvida de är ändamålsenliga, främst ur ett bolags- och delägarperspektiv. I uppsatsen försöker jag besvara följande frågeställningar:

- *Vilka problem kan uppstå i samband med aktieöverlåtelser i framförallt små bolag?*
- *Vilken lagstiftning och vilka bolagsspecifika regler kan inskränka aktiers överlåtbarhet och vilka fördelar och nackdelar finns med dessa regler?*
- *Vilka problem kan uppstå i ett definierat typfall och hur kan dessa lösas?*
- *Finns det ett behov av ändrad eller ökad reglering kring aktieöverlåtelser för att bättre tillgodose delägarnas och bolagets intresse och hur ser i så fall det behovet ut?*

1.4 Metod

I min studie använder jag mig av lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. När det gäller doktrin har jag försökt hitta arbeten från olika författare, för att få en bättre helhetsbild och ett bredare perspektiv på problematiken. Det är inte alltid självklart vad som gäller och ståndpunkterna, i framförallt doktrinen, är i vissa delar snarare åsikter än strikta fakta. Jag har därför försökt vara källkritisk och redovisar en avvikande mening i de fall som jag inte delar doktrinen eller förarbetenas uppfattning. Bolagsrätten är ett område som ständigt är i förändring. Det kan leda till att källor på relativt kort tid blir inaktuella och det finns därför anledning att vara extra källkritisk vid användandet av äldre källor. Det innebär dock inte att dessa undantagslöst blir oanvändbara och i några av de fall som nyare doktrin saknas har jag använt mig av äldre doktrin.

1.5 Avgränsningar

Jag väljer att fokusera på den utköpsproblematik som uppstår i små bolag med få, även om problematiken kan uppstå också i lite större bolag. Vidare beskriver jag i huvudsak fyra situationer i mitt typfall, även om det kan finnas fler händelser som radikalt ändrar bolagets förutsättningar. I min beskrivning av vilka överlåtelsebegränsande åtgärder som kan användas beskriver jag företrädesvis den reglering som kan införas i bolagsordning och aktieägaravtal, även om det kan finnas alternativa sätt att begränsa problematiken. Jag har främst använt mig av ett delägarperspektiv på utköpsproblematiken, trots att problemen även kan vara intressanta ur andra perspektiv. Den främsta anledningen till dessa avgränsningar är att arbetet annars skulle bli alltför omfattande. Jag har därtill försökt göra en rimlig avvägning mellan att täcka in så många situationer som möjligt och att fördjupa de fall som tas upp.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en problembeskrivning och en redogörelse över den lagstiftning som reglerar rätten att överlåta aktier och de överlåtelsebegränsande regler som det enskilda företaget kan införa. Beskrivningen är ganska omfattande och jag finner det nödvändigt i syfte ge en helhetsbild av utköpsproblematiken. Därefter beskriver jag fördelar och nackdelar med de olika överlåtelsebegränsningarna och redogör för de alternativa åtgärder, som kan vidtas om dessa inte är verkningsfulla. Efter det följer kapitel 3 där jag ger ett exempel på fyra tänkbara problemsituationer i form av ett definierat typfall. I detta avsnitt beskrivs även de åtgärder som kan vidtas för att begränsa utköpsproblemen samt eventuella nackdelar med sådana åtgärder. Uppsatsen avslutas med en reflekterande del där jag drar sammanfattande slutsatser utifrån mitt arbete.

2. Att begränsa aktiers överlåtbarhet

Jag har ovan förklarat att fri överlåtbarhet för aktier enligt 4 kap 7 § ABL är utgångspunkten även i privata aktiebolag, men att det kan finnas goda skäl att begränsa överlåtbarheten och att den kan begränsas genom förbehåll i bolagsordningen.

Tre typer av överlåtelsebegränsningar kan införas i bolagsordningen: Samtyckesförbehåll enligt 4 kap 8 §, förköpsförbehåll enligt 4 kap 18 § samt hembudsförbehåll enligt 4 kap 27 § ABL. Överlåtelsebegränsningarna i 4 kap ABL är obligatoriska på så sätt att de inte kan förändras genom reglering i bolagsordningen.¹⁵ Det är inte heller tillåtet att utforma ett förbehåll helt efter eget skön, eller att kombinera olika förbehåll i en och samma klausul.¹⁶

En överlåtelse i strid med något av förbehållen är ogiltig. Om en sådan överlåtelse ändå har skett, ska bolagets styrelse vägra förvärvaren införande i aktieboken.¹⁷ I lagmotiven har det betonats att höga krav måste ställas på utformningen av begränsningsförbehållen, eftersom den fria överlåtbarheten är en så grundläggande princip inom bolagsrätten. Bolagsverket ser till att kraven efterlevs och ett bolag kan vägras registrering enligt 2 kap 23 § och 27 kap 2 § ABL om begränsningsförbehållen är oklara eller inte uppfyller lagstiftningens krav.¹⁸

Det är enkelt att införa förbehåll i samband med bildandet av bolaget. Förbehållet kan också införas i ett senare skede, men det är mer komplicerat. Det vanliga majoritetskravet för en ändring av bolagsordningen är 2/3 majoritet av avgivna röster och företrädda aktier på bolagsstämman. Ett förbehåll gällande möjligheten att överlåta redan utgivna aktier anses vara en så betydelsefull åtgärd att ABL:s starkaste majoritetskrav tillämpas. Följaktligen krävs att samtliga aktieägare som närvarar vid stämman stöder beslutet och dessa måste representera minst nio tiondelar av samtliga aktier i bolaget, enligt 7 kap 42-43 §§ ABL¹⁹

Utöver de överlåtelsebegränsningar som kan införas i bolagsordningen, enligt 4 kap ABL, finns också möjlighet att begränsa aktiernas överlåtbarhet genom ett aktieägaravtal. Aktieägaravtalet erbjuder större möjligheter till individualisering än förbehållen i bolagsordningen, eftersom gränsen för vad som kan avtalas motsvarar den allmänna avtalsfriheten. Det innebär att oskäligen avtalsvillkor kan komma att jämkas enligt 36 § Avtalslagen. Endast avtalsparterna binds av ett aktieägaravtal. Även samtyckes-, förköps- och hembudsförbehåll kan införas i ett aktieägaravtal.

Nedan följer en ingående beskrivning av de olika åtgärder, som det enskilda bolaget kan införa i syfte att begränsa aktiers överlåtbarhet. Jag börjar med att beskriva den reglering som kan införas i bolagsordningen och min beskrivning följer ABL:s ordningsföljd. Därefter görs en uppräknig av fördelar och nackdelar med de olika förbehållen, följt av en ganska ingående beskrivning av aktieägaravtalet. Slutligen listas fördelar och nackdelar med reglering i bolagsordning respektive genom aktieägaravtal.

---

¹⁵ Nerep s. 246

¹⁶ ABL kommentar s. 4:16

¹⁷ Af Sandeberg s. 69

¹⁸ Nerep s. 246

¹⁹ Fäger s. 28

2.1 Samtyckesförbehåll

4:8 ABL

I bolagsordningen för ett bolag som inte är avstämningsbolag får det tas in ett förbehåll om att en eller flera aktier får överlåtas till en ny ägare endast med bolagets samtycke (samtyckesförbehåll).

Samtyckesförbehållet stadgas i 4 kap 8-9 §§ ABL och ger de befintliga aktieägarna möjlighet att pröva förvärvarens lämplighet i varje enskilt fall, genom att bevilja eller vägra samtycke till en aktieöverlåtelse, innan denna sker. Samtyckesförbehåll kan införas i bolag som inte är avstämningsbolag, det vill säga de som för sin egen aktiebok och inte har överlåtit detta åt Euroclear Sweden som är en central värdepappersförvaltare, om majoritetskraven i 7 kap 42-43 §§ ABL är uppfyllda. Kupongbolag är en vanlig benämning på dessa bolag. Tidigare användes aktiekuponger som aktieägaren fick visa upp för att få ta del av vinstutdelning. Namnet lever kvar trots att metoden inte längre används.

Möjligheten till samtyckesförbehåll i bolagsordningen infördes genom den nya Aktiebolagslagen 2006.

Innehållet i ett samtyckesförbehåll preciseras i 4 kap 9 § ABL.

9 § Av ett samtyckesförbehåll skall det framgå

1. om bolagsstämman eller styrelsen skall pröva en fråga om samtycke,
2. vilka slag av överlåtelser som kräver bolagets samtycke,
3. om bolaget skall kunna ge eller vägra samtycke för ett mindre antal aktier än ansökan om samtycke omfattar,
4. villkoren för en annan förvärvares övertagande enligt 12 §,
5. den tid, minst en och högst tre månader från behörig ansökan enligt 11 §, inom vilken bolaget skall meddela beslut i frågan om samtycke,
6. den tid, minst en och högst två månader från det att bolaget avsände meddelande enligt 13 §, inom vilken talan enligt 14 § skall väckas, och
7. den tid, högst en månad från den tidpunkt då priset för aktierna blev bestämt, inom vilken aktier som har övertagits av en annan förvärvare enligt 12 § skall betalas.

En föreskrift enligt första stycket 4 behöver inte innehålla någon uppgift om priset för aktierna vid övertagandet enligt 12 §. Om en sådan uppgift saknas skall priset bestämmas så att det motsvarar det pris som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden.

Första stycket anger vad samtyckesförbehållet ska innehålla. Om någon av de obligatoriska uppgifterna saknas eller förbehållet är otydligt utformat ska Bolagsverket vägra bolagets registrering. Enligt punkt 1 ska det framgå om bolagsstämman eller styrelsen prövar en fråga om samtycke. Något av dessa organ måste pröva samtyckesfrågan, de kan inte delegera uppgiften.²⁰

Enligt punkt 2 ska det preciseras vilka typer av överlåtelser som kräver samtycke. Det kan krävas för samtliga överlåtelser eller bara ett fåtal preciserade. Huvudregeln är att samtycket gäller hela den

---

²⁰ ABL kommentar 4:19

aktuella aktieposten. Ibland kan ett partiellt samtycke vara önskvärt. Enligt punkt 3 ska det framgå av samtyckesförbehållet om ett partiellt samtycke är möjligt eller inte.²¹

Om överlåtaren inte får bolagets samtycke till en överlåtelse till den tänkta förvärvaren kan han kräva att bolaget anvisar en annan förvärvare enligt 4 kap 12 § ABL. Enligt 4 kap 9 § punkt 4 ABL ska villkoren för en annan persons övertagande enligt 4:12 framgå av samtyckesförbehållet och framförallt priset brukar vara intressant för inblandade parter.²² Tidsfristen för bolagets avgörande av samtyckesfrågan ska fastställas enligt punkt 5. Fristen måste vara minst en och högst tre månader. Den relevanta tidpunkten bör vara när styrelsen tog emot en komplett ansökan om samtycke.²³

I vissa fall kan bolagets beslut gällande samtycke underkastas rättslig prövning. Talan kan väckas såväl mot ett beviljat samtycke som mot ett beslut att inte bevilja detta. Enligt punkt 6 ska samtyckesförbehållet svara på när sådan talan ska vara väckt. Tidpunkt för när betalning av aktierna ska ske stadgas i punkt 7. Fristen får inte överstiga en månad, medan en nedre gräns saknas. Om bolagsordningen inte säger något om priset för aktierna ska detta, enligt 4 kap 9 § 2 st. ABL, motsvara det pris för aktien som kan räknas vid en försäljning under normala förhållanden.²⁴

Ett samtyckesförbehåll hindrar, enligt 4 kap 10 § ABL, inte att utmäta aktier eller aktier som ingår i ett konkursbo överläts och skiljer sig därmed från övriga överlåtelsebegränsande förbehåll. Det gör att det finns ett tydligt behov av att komplettera samtyckesförbehållet med bestämmelser som är tillämpliga vid konkurs och den problematiken behandlas längre fram i uppsatsen.

Rent praktiskt ska den som avser att överlåta aktie som omfattas av samtyckesförbehåll, enligt 4:11 ABL, ansöka om samtycke hos bolagets styrelse, oavsett om beslut om samtycke sedan fattas av styrelsen eller stämman. Den tilltänkta förvärvaren ska framgå av ansökan om samtycke. Samtyckesklausulen kan därför beskrivas som personspecifik.²⁵

Bolagets beslut i en fråga om samtycke

12 § Vägrar bolaget samtycke till överlåtelsen, skall bolaget ange skälen för det. Om överlåtaren har begärt det, skall bolaget i beslutet att vägra samtycke också anvisa en annan förvärvare som är beredd att överta aktierna.

Om bolaget inte anvisar någon annan förvärvare trots att överlåtaren har begärt det, får samtycke inte vägras.

Om bolaget inte har fattat något beslut i frågan om samtycke inom den tid som har angetts i samtyckesförbehållet enligt 9 § första stycket 5, skall bolaget anses ha gett sitt samtycke till överlåtelsen.

Genom bestämmelsen i 4 kap 12 § kan samtycke inte vägras utan motivering och samtyckesklausulen blir därmed mindre ingripande för den enskilde. Överlåtaren kan kräva att bolaget ska anvisa annan förvärvare vid vägrat samtycke. Tidsfristen i sista stycket begränsar risken för att positionerna förblir låsta, eftersom ett icke-beslut i samtyckesfrågan efter en tid tolkas som att samtycke beviljats.

---

²¹ ABL kommentar 4:19

²² ABL kommentar 4:20

²³ ABL kommentar 4:20

²⁴ Nerep s. 254

²⁵ Sandström T s. 145

Jämkning

4:15 ABL

Om tillämpningen av en föreskrift enligt 9 § första stycket 4 om villkoren för ett övertagande av aktier skulle ge någon en otillbörlig fördel eller nackdel, kan villkoren jämkas.

Jämkning kan aktualiseras om någon ges otillbörlig fördel eller nackdel i samband med att aktierna byter ägare. I likhet med generalklausulen i AvtL 36 § är formuleringen öppen. Det blir följaktligen ett stort utrymme för rättstillämparen att själv avgöra om villkoren för övertagande ger otillbörliga följder.²⁶ Jämkning kan exempelvis användas om överlåtaren anses fastlåst på grund av alltför starka restriktioner kring överlåtande av aktierna.

2.2 Förköpsförbehåll

4:18 ABL

I bolagsordningen för ett bolag som inte är avstämningsbolag får det tas in ett förbehåll om att en aktieägare eller någon annan skall erbjudas att köpa en aktie innan den överlåts till en ny ägare (förköpsförbehåll).

Förköpsförbehåll kan införas i bolag som inte är avstämningsbolag, det vill säga så kallade kupongbolag som för sin egen aktiebok om man enligt 7 kap 42–43 §§ ABL har stöd av 9/10 av aktierna i bolaget. Innan aktieägaren säljer sin aktie ska den förköpsberättigade erbjudas att köpa aktien. En överlåtelse i strid med ett förköpsförbehåll är ogiltig.²⁷

Möjligheten att införa förköpsförbehåll i bolagsordningen infördes genom den nya Aktiebolagslagen som trädde i kraft 2006.

4:19 Av ett förköpsförbehåll skall det framgå

1. vilka slag av överlåtelser som omfattas av förbehållet,
2. om ett erbjudande om förköp skall kunna utnyttjas för ett mindre antal aktier än erbjudandet omfattar,
3. vilka som skall ha förköpsrätt med uppgift om den ordning i vilken de inbördes skall erbjudas förköp eller hur förköpsrätten är fördelad mellan dem,
4. villkoren för förköp,
5. den tid, minst en och högst två månader från behörig anmälan enligt 20 §, inom vilken förköpsanspråk skall framställas hos bolaget,
6. den tid, minst en och högst två månader från behörig anmälan enligt 21 §, inom vilken talan enligt 22 § skall väckas, och
7. den tid, högst en månad från den tidpunkt då priset blev bestämt, inom vilken förköpta aktier ska betalas.

En föreskrift enligt första stycket 4 behöver inte innehålla uppgift om priset för aktierna. Om en sådan uppgift saknas, skall priset bestämmas så att det motsvarar det pris som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden.

---

²⁶ ABL kommentar 4:30

²⁷ ABL kommentar 4:32

Första stycket definierar vad förköpsförbehållet ska innehålla. Bolagsverket kan vägra registrering om någon uppgift saknas eller om förbehållet är otydligt. Enligt punkt 1 ska det anges vilka slags överlåtelse som omfattas av förköpsförbehållet. Ett förköpsförbehåll kan till skillnad från ett samtyckesförbehåll användas vid överlåtelse av utmäta aktier eller aktier som ingår i konkursbo.²⁸

Enligt punkt 2 ska det framgå om partiellt förköp är tillåtet eller om förköpet måste avse hela aktieposten. Vilka de förköpsberättigade är, ska anges enligt punkt 3. Dessa kan antingen namnges eller definieras som viss krets. Dessutom ska det anges i vilken ordning de innehar förköpsrätten. Om flera förköpsberättigade parter är intresserade av att förvärva samma aktier och det inte angetts någon inbördes ordning för denna rätt kan förvärv istället ske i proportion till tidigare innehav, fördelas lika mellan de berättigade eller helt enkelt lottas. Även personer som inte äger aktier i bolaget sedan tidigare kan vara förköpsberättigade.²⁹

Enligt punkt 4 ska villkoren för förköpet framgå av förbehållet. Priset kan bestämmas till visst belopp i förväg, eller också kan det stadgas att överlåtaren ska godta priset. Ytterligare ett alternativ är att inte reglera prisfrågan i förväg. Om priset inte reglerats ska det motsvara vad som skulle vara fallet under normala förhållanden.³⁰

Punkterna 5-7 reglerar de tidsfrister som gäller i samband med förköpet. Svarsfristen för förköp är enligt punkt 5 minst en och högst två månader från det att överlåtaren informerade styrelsen om den tänkta överlåtelsen. Betalningsfristen får enligt punkten 7 inte vara längre än en månad från tidpunkten när priset fastställdes.³¹

Förköpsklausulen kan betecknas som prisspecifik, eftersom den i regel ger övriga aktieägare rätt att förköpa aktierna till ett visst pris innan avyttring sker³² och gäller både sådana överlåtelse som sker till utomstående och sådana som sker till annan aktieägare. Om avsikten är att endast vissa fång ska omfattas av förköpsrätten är det viktigt att det tydligt framgår.

Den som avser att överlåta aktier som enligt bolagsordningen ska erbjudas till förköp ska anmäla det till bolagets styrelse innan överlåtelse sker, enligt 4 kap 20 § ABL. Den som vill förvärva aktier ska anmäla detta enligt 4 kap 21 § ABL.

Om ett erbjudande om förköp gått ut till övriga aktieägare, men ingen av dessa antagit erbjudandet, kan den som tänkt överlåta aktierna göra detta utan att behöva gå ut med nytt erbjudande. Rätten gäller under en sexmånadersperiod, vilket framgår av 4 kap 25 § ABL. Fristen börjar löpa den dag förköpsanspråk senast skulle ha anmälts.³³

En överlåtelse i strid med ett förköpsförbehåll är ogiltig enligt 4 kap 26 § ABL.³⁴

---

²⁸ ABL kommentar 4:34f

²⁹ ABL kommentar 4:35

³⁰ ABL kommentar 4:35f

³¹ ABL kommentar 4:36

³² Sandström T s. 145

³³ ABL kommentar 4:44

³⁴ ABL kommentar 4:46

Jämkning

4:24 Om tillämpningen av en föreskrift enligt 19 § första stycket 4 om villkoren för förköp skulle ge någon en otillbörlig fördel eller nackdel, kan villkoren jämkas.

Enligt 4 kap 24 § ABL finns det möjlighet till jämkning av förköpsförbehållet om någon part gynnats på annans bekostnad. Det bör noteras att ganska mycket krävs för att få till stånd en jämkning, särskilt när parterna anses jämbördiga. Paragrafens formulering är öppen och det ger ett visst utrymme för rättstillämparen i det enskilda fallet.

2.3 Hembudsförbehåll

Den tredje typen av förbehåll gällande aktieöverlåtelse som kan införas i bolagsordningen är hembudsförbehållet. Fram till 2006 var hembudsförbehållet den enda överlåtelsebegränsningen som tilläts i bolagsordningen.³⁵

Hembud

4 kap 27 § ABL I bolagsordningen får det tas in ett förbehåll om att en aktieägare eller någon annan skall ha rätt att lösa en aktie som har övergått till en ny ägare (hembudsförbehåll).

Hembudsförbehållet stadgas i 4 kap 27 § ABL och ger aktieägare eller någon annan rätt att lösa en aktie som redan övergått på ny ägare.³⁶ Klausulen gäller fullbordade övergångar där det redan är känt vem förvärvaren är och vad denne betalat för aktierna.³⁷ Till skillnad från samtyckes- och förköpsförbehållet är hembudsförbehållet inte begränsat till kupongbolag, utan kan användas även i avstämningsbolag.

Beslut om hembudsförbehåll fattas av bolagsstämman och majoritetskraven enligt 7 kap 42–43 §§ ABL är desamma som för övriga förbehåll.

4:28 Av ett hembudsförbehåll skall det framgå

1. vilka slag av förvärv som omfattas av förbehållet,
2. om ett erbjudande om hembud skall kunna utnyttjas för ett mindre antal aktier än erbjudandet omfattar,
3. vilka som skall ha lösningsrätt med uppgift om den inbördes ordning i vilken de skall erbjudas att lösa aktierna eller hur lösningsrätten är fördelad mellan dem,
4. villkoren för inlösen,
5. den tid, minst en och högst två månader från behörig anmälan enligt 30 § första stycket, inom vilken lösningsanspråk skall framställas hos bolaget,
6. den tid, minst en och högst två månader från behörig anmälan enligt 30 § första stycket, inom vilken en talan enligt 33 § skall väckas, och
7. den tid, högst en månad från den tidpunkt då lösenbeloppet blev bestämt, inom vilken inlösta aktier skall betalas.

En föreskrift enligt första stycket 4 behöver inte innehålla uppgift om priset för aktierna. Om en sådan uppgift saknas, skall priset bestämmas så att det motsvarar det pris som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden.

³⁵ Proposition 2004/05:85 s. 250

³⁶ Aktiebolagslagen en kommentar s. 4:47

³⁷ Sandström T s. 145

Det första stycket i paragrafen stadgar vad hembudsförbehållet ska innehålla. Det är Bolagsverkets uppgift att se till att hembudsförbehållet har det innehåll lagen stadgar. Enligt punkt ett ska det framgå vilka förvärv som omfattas. Just ordet förvärv indikerar att hembudsförbehåll kan användas vid samtliga typer av äganderättsövergångar, det vill säga inte endast köp, byte och gåva utan även arv, bodelning, testamente och bolagsskifte. Lösningrätten kan begränsas till att exempelvis bara gälla situationer när en person som inte tidigare ägt aktier vill förvärva aktier i bolaget. Det är därtill möjligt att införa ett hembudsförbehåll riktat mot viss person eller konkurrent till bolaget.³⁸

Punkten 2 gäller partiellt inlösen. Generellt kan sägas att den hembudsskyldige inte behöver acceptera anbud på delar av den hembjudna aktieposten även om det tillsammans är ett anbud på hela posten, om inte anbudsgivarna åtar sig att svara för det som om det vore ett gemensamt anbud. Enligt punkten 3 ska det vidare framgå vilka som har lösningrätt och i vilken ordning de ska erbjudas de hembjudna aktierna.³⁹

Enligt punkt 4 ska hembudsförbehållet ge besked om vilka villkor som gäller för inlösen. Priset är särskilt intressant.⁴⁰

Punkterna 5-7 behandlar tidsfrister i samband med hembudsförfarandet. Om hembudet görs hos en mellanhand i form av en advokat eller bolagets styrelse fås ett tydligt datum för när fristerna börjar löpa. Det underlättar beräkningen av fristen jämfört med om utgångspunkten är det datum som varje enskild aktieägare faktiskt tagit del av informationen om förköpsrätt i samband med parts avsikt att sälja sina aktier. I bolag med endast två är det dock onödigt att använda sig av en mellanhand.⁴¹ Betalningsfristen börjar löpa när en överenskommelse om priset har nåtts. Om bolagsordningen ger ett klart besked om priset räknas fristen från den tidpunkt när framställande av lösningsanspråk gick ut. Punkten 7 innehåller bestämmelse om priset på aktier vid inlösen efter hembud.⁴²

Enligt 4 kap 29 § gäller hembudsklausulen mot dödsboet om aktierna inte har övergått på en ny ägare inom ett år från det att den ursprungliga ägaren avled.

4:30 ABL Den som förvärvar aktier som enligt bolagsordningen skall hembjudas skall snarast efter förvärvet anmäla aktieövergången till bolagets styrelse. Anmälan skall innehålla uppgift om den ersättning som har lämnats för aktierna och de villkor förvärvaren ställer för inlösen.

Övergår en hembudspliktig aktie i ett avstämningsbolag till en ny ägare, skall den centrala värdepappersförvararen underrätta styrelsen om övergången i samband med att frågan om införande av den nye ägaren i aktieboken prövas. Bolaget skall underrätta den nye ägaren om anmälningsskyldigheten enligt första stycket.

Anmälan enligt första stycket skall också göras när hembudsplikt inträder enligt 29 §.

---

³⁸ ABL kommentar s. 4:48f

³⁹ ABL kommentar s. 4:49

⁴⁰ ABL kommentar s. 4:48f

⁴¹ Kansmark s. 71

⁴² Aktiebolagslagen en kommentar s. 4:51

I kupongbolag är det förvärvaren och inte överlåtaren som är skyldig att anmäla förvärvet till styrelsen. På så vis skiljer sig hembudsklausulen från samtyckes- och förköpsklausulen. Förvärvsanmälan ska göras omgående. Det finns dock ingen exakt tidsfrist. Eftersom förvärvaren inte åtnjuter en stor del av de rättigheter som är förenade med aktierna förrän han införts i aktieboken har denne skäl att anmäla förvärvet snarast möjligt. Om anmälan ändå dröjer bör det vara möjligt att väcka talan om hembud i allmän domstol.⁴³ När förvärvet anmälts är det, enligt 4 kap 31 § ABL, styrelsens ansvar att underrätta de lösningsberättigade personerna om förvärvet.⁴⁴

En hembudsanmälan ska innehålla uppgift om ersättningen som getts för aktierna och de villkor förvärvaren kräver för inlösen. Priset ska motsvara vad som skulle gälla vid en försäljning under normala förhållanden, enligt 4 kap 28 § ABL, om prisvillkor inte följer av hembudsförbehållet. Den som vill utöva hembuds rätt anmäler detta till bolagets styrelse enligt 4 kap 32 § ABL. Det finns inga formkrav för denna anmälan. Om tvist uppstår mellan förvärvaren och den som begärt inlösen får den som begärt inlösen väcka talan enligt 4 kap 33 § ABL.⁴⁵

Trots att hembudsförbehållet är tillåtet även i avstämningsbolag används det främst i mindre bolag med få ägare.⁴⁶ Om hembudsklausulen används i ett avstämningsbolag är det den centrala värdepappersförvararen som ska anmäla förvärvet till styrelsen.

Hembudet är det enda förbehåll, som kan införas i bolagsordningen och omfattar övergång genom arv, bodelning och testamente. Därför kan det finnas ett behov av att kombinera förköps- eller samtyckesklausulen med en hembudsklausul om de förstnämnda används. Det är i dessa fall viktigt att precisera vilken typ av situation som förbehållen omfattar.

Jämkning

34 § Om tillämpningen av en föreskrift enligt 28 § första stycket punkten 4 om villkoren för inlösen skulle ge någon en otillbörlig fördel eller nackdel, kan villkoren jämkas.

I likhet med samtyckes- och förköpsklausulen kan hembudsklausulen jämkas om den leder till att någon får en otillbörlig fördel eller nackdel. Det kan exempelvis bli aktuellt om priset för inlösen är oskäligt högt eller lågt.

2.4 Fördelar och nackdelar med de olika förbehållen

Jag har ovan presenterat principen om aktiers fria överlåtbarhet och de möjligheter till undantag som kan göras från den. Beskrivningen var refererande och tog inte upp fördelar och nackdelar med de olika förbehållen. Nedan följer en mer problematiserande beskrivning där förbehållens för- och nackdelar beskrivs.

2.4.1 Fördelar med samtyckesförbehåll

Samtyckesförbehållet ger övriga delägare möjlighet att i varje enskilt fall, utifrån just den personens egenskaper, pröva om en viss förvärvare ska godkännas. Prövningen görs innan överlåtelsen sker.

---

⁴³ Nerep s. 292

⁴⁴ ABL kommentar 4:55

⁴⁵ Nerep s. 292ff

⁴⁶ Fäger s. 23

Att, som i hembuds-fallet, vidta ett lösningsförfarande efter överlåtelsen kan ge upphov till problem gällande vem som egentligen innehar rösträtt för aktierna. Risken finns att tillfälliga majoriteter fattar beslut utan att dessa är förankrade i bolagets bästa. Därtill framstår det som mindre krångligt att pröva överlåtelsen i förväg än att göra detta i efterhand. Ägarbytet kan ske snabbare och det kan gynna alla parter. Det är därtill möjligt att ge ett partiellt samtycke till en överlåtelse och detta skapar såklart flexibilitet.

2.4.2 Nackdelar med samtyckesförbehåll

Samtyckesklausulen var innan införandet av den nya Aktiebolagslagen inte tillåten i bolagsordningen. Ett ställningstagande som även har stöd i doktrinen med motiveringen att den medför en tydlig inlåsningsseffekt.⁴⁷ Klausulen kan föranleda att en enskild ägare tvingas kvar i bolaget mot sin vilja, eller senare tvingas sälja aktierna till underpris. I många länder har samtyckesklausulen kompletterats med regler som föreskriver att bolaget eller övriga aktieägare ska lösa aktierna vid vägrat samtycke.⁴⁸ Det har även skett i Sverige och stadgas i 4 kap 12 § ABL. Trots att samtyckesförbehållet kompletteras med regler om att annan köpare måste anvisas vid vägrat samtycke, innebär förbehållet en betydande begränsning av aktieinnehavarens förfoganderätt och riskerar att slå hårt mot den enskilde.

Ett samtyckesförbehåll som slår oskäligt hårt mot en part kan jämkas enligt 4 kap 15 § ABL, men paragrafens öppna formulering gör att bedömningen till stor del vilar på rätten. Det gör utfallet svårt att förutse och en part som anser sig missgynnad får ingen ledning av vad som är otillbörligt genom att studera lagtextens utformning. Dessutom kan den öppna formuleringen leda till ett oskäligt avgörande i det enskilda fallet. Det faktum att samtyckesförbehåll tills för några år sedan inte var tillåtna i bolagsordningen gör att det finns en begränsad tillgång till praxis för hur klausulen bedömts och när exempelvis jämkning aktualiseras. Det kan bidra till osäkerhet gällande klausulens giltighet och hur den ska tolkas.

I de fall den som vägrar samtycke ska ange skäl för detta är regleringen till stor del uppbyggd kring vad som anses vara goda skäl för ett vägrat samtycke. Höga krav gällande detta riskerar att göra samtyckesklausulen tandlös medan alltför lågt ställda krav innebär en betydande inskränkning av den enskildes rätt att handha sina aktier.

Svenska Revisorsamfundet SRS menade, i sitt remissvar under framtagandet av den nya ABL, att en reglering av priset för aktierna som omfattas av samtyckesförbehåll kunde vara nödvändig med hänsyn till den särskilt utsatta situation som en minoritetsaktieägare kan befinna sig i. Regeringen menade dock att dessa erbjuds ett tillräckligt skydd genom de majoritetskrav som ställs för ett införande av samtyckesförbehåll och möjligheten att jämka oskäliga villkor. Vidare betonades att huvudregeln om att priset för aktierna ska motsvara marknadsvärdet om inget annat avtalats, ändå möjliggör att hänsyn tas till att majoritetsägaren påverkat priset för aktierna.⁴⁹ Här menar jag att regeringen bortser från att det ofta är mycket svårt att värdera fåmansbolagens aktier och att fastställa ett marknadsvärde. I ett industriföretag kanske man kan titta på maskinparkens och lokalernas värde. I ett modernt konsultföretag där delägarna kanske rentav sköter sitt arbete från hemmet blir situationen betydligt svårare. En möjlighet kan vara att värdera aktierna utifrån bolagets omsättning eller vinst, men dessa kan variera kraftigt över tiden. Dessa skäl talar för att det är svårt

---

⁴⁷ Se exempelvis Sandström J s. 89

⁴⁸ Sandström J s. 87-88

⁴⁹ Prop 2004/05:85 s. 272

att avgöra i vilken utsträckning exempelvis en majoritetsägare påverkat aktiernas pris och hur man ska ta hänsyn till detta. Det riskerar i sin tur att leda till att en minoritetsaktieägare drabbas av en för honom ofördelaktig aktievärdering och därmed hamnar i en utsatt position.

Samtyckesklausulen omfattar endast överlåtelser (köp, byte och gåva) och har därför inte samma breda användningsområde som hembudsklausulen.

2.4.3 Fördelar med förköpsförbehåll

Förköpsklausulen har länge varit vanlig internationellt och i Sverige har den traditionellt använts i aktieägaravtal, innan den tilläts i bolagsordningen.⁵⁰ Det är därför en väl beprövad metod för att begränsa aktiers överlåtbarhet.

Även vid förköpsförbehåll inträder rätten till aktierna innan dessa överläts. Förköpsförbehåll skapar därför, i likhet med samtyckesförbehållet, inga rösträttsproblem på grund av att aktierna passiviserats.⁵¹ En person som överlåter aktier i strid med en förköpsklausul betraktas som aktieägare och har fortfarande rösträtt för aktierna. Bolaget får kontinuitet och den enskilda aktieägaren har kvar sin rösträtt och möjlighet att påverka under processens gång.⁵² Vidare kan aktierna inte förvärfas av en person som inte är välkommen som aktieägare.⁵³ Det sistnämnda är en fördel i förhållande till hembudsklausulen, där en person kan förvärva aktierna innan hembudsklausulen aktualiseras. Dessutom slipper förvärvaren den osäkerhet som kan uppstå i hembudsfallet.

Den befintliga aktieägaren behöver inte avslöja vem han tänker överlåta aktierna till och det anses vara en stor fördel för aktieägaren.⁵⁴ Istället är det vanligt att förköpsklausulen anger det pris som de berättigade ska betala om de vill lösa aktierna.⁵⁵ Förköpsklausulen skiljer sig därmed från samtyckesklausulen och kan anses slå mindre hårt mot överlåtaren.

2.4.4 Nackdelar med förköpsförbehåll

På samma sätt som vid samtyckesklausul krävs, vid förköpsförbehåll, övriga delägares gillande innan en överlåtelse kan ske och det medför att överlåtelsen inte kan ske lika smidigt som i hembudsfallet. Att övriga aktieägare inte behöver informeras i förväg om vem den eller de nya aktieägarna är kan, som jag tidigare nämnt, vara en fördel för överlåtaren. Bristen på information kan emellertid även skapa en oförutsebarhet för de övriga aktieägarna. Situationen skiljer sig från den som uppstår vid hembuds- och samtyckesförbehåll. I de sistnämnda fallen får de befintliga ägarna först möjlighet att syna den nya ägaren och kan därefter ta ställning till dennes lämplighet.⁵⁶

Innan den nya Aktiebolagslagen trädde i kraft fanns det olika uppfattningar huruvida det i lagen skulle anges hur priset för aktierna skulle bestämmas. Dåvarande Riksskatteverket ansåg att prisfrågan behövde klarläggas och att priset skulle bestämmas till vad som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden. Övriga remissinstanser menade att lagen inte skulle

---

⁵⁰ Sandström J s. 81

⁵¹ ABL en kommentar 4:33

⁵² Sandström J s. 85

⁵³ Sandström J s. 85

⁵⁴ Sandström J s. 85

⁵⁵ Sandström T s. 145

⁵⁶ Kansmark s. 77-78

inhålla några närmare uppgifter gällande prissättning, eftersom aktieägarna skulle ha möjlighet att själva komma överens om värderingsmetod.⁵⁷

Jag har svårt att se hur en dispositiv bestämmelse gällande priset för aktierna skulle kunna utgöra ett hinder mot att införa bolagsspecifika bestämmelser i frågan. Snarare skulle det innebära ett välbehövligt skydd för en svagare part och minska risken för orimlig värdering i det enskilda fallet. Eftersom det inte finns någon egentlig marknad för fåmansbolagens aktier, så finns en betydande risk för att avsaknaden av regler kring aktiernas värdering medför att en part gynnas på en annans bekostnad. Den som tvingats sälja aktierna till ett mycket tydligt underpris utan att detta är motiverat kan visserligen få priset jämkat i domstol, men det är ett både tidskrävande och osäker sätt att hävda sin rätt. Avsaknaden av värderingsregler utgör följaktligen en klar nackdel med förköpsklausulen.

Förköpsklausulen gäller överlåtelser, men inte förvärv och har därför inte samma breda användningsområde som hembudsklausulen.

2.4.5 Fördelar med hembudsförbehåll

En stor fördel jämfört med samtyckes- och förköpsförbehållet är att hembudsklausulen inte bara gäller överlåtelser utan även förvärv och dessutom kan användas i avstämningsbolag. Användningsområdet är därför bredare än för övriga förbehåll. Klausulen är av tradition mycket populär i svenska aktiebolag och så många som 90 % av dem har en hembudsklausul. Hembudsklausulen var tidigare det enda förbehållet som kunde införas i bolagsordningen. Eftersom bolagsordningar sällan ändras har den nya lagstiftningen gällande förbehållen ännu inte fullt genomslag. Det faktum att hembudsklausulen är välspredd och har funnits i många år gör att det blir lättare för alla parter att förstå vad som gäller, i alla fall så länge verksamheten sker i Sverige. Vidare finns tidigare domstolsavgöranden som kan ge viss förutsebarhet i händelse av konflikt.

För överlåtaren är det en fördel att hembudsklausulen träder i kraft efter att aktierna har bytt ägare. Han blir då av med sina aktier och får betalt för dessa snabbt och smidigt. De befintliga delägarna får, efter att förvärvet anmälts av den nya ägaren, ta ställning till om de vill lösa aktierna. De har då alla kort på bordet och vet exakt vad de tar ställning till eftersom de vet vem den nya ägaren är och vad han betalt. Eftersom hembudsklausulen infaller efter att aktierna bytt ägare, har aktierna redan blivit värderade och lösenbeloppet kan motsvara köpesumman. Det minskar risken för konflikter och orättvisor kring aktiernas värdering.

2.4.6 Nackdelar med hembudsförbehåll

Det faktum att aktierna måste övergå på ny ägare innan lösningsrätten infaller gör att hembudsförbehållet skiljer sig från förköpsförbehållet och samtyckesförbehållet. Förfarandet kan bli omständligt och riskerar att orsaka omotiverade kostnader. Det har också historiskt inneburit onödiga rättegångar mellan förvärvare och lösningsberättigade samt mellan överlåtare och förvärvare.⁵⁸

Det kan råda oklarhet om vem som faktiskt har rösträtten för aktierna. När aktierna övergått till en ny ägare har överlåtaren självklart ingen rösträtt. Den nya ägaren får dock inte rätt att rösta för aktierna förrän han införts i aktieboken. Det kan inte ske förrän efter det att de berättigade har fått chansen att hembjuda aktierna och riskerar leda till att ingen har rätt att rösta för aktierna under en

---

⁵⁷ Prop 2004/05:85 s. 271-272

⁵⁸ Sandström J s. 79-80

viss period. Rösträtten är alltså passiviserad och kan inte heller återupplivas genom att aktierna återgår till överlåtaren. Det har bland annat klargjorts i NJA 1978 s. 214 och leder till att andelsförhållandena i bolaget ser annorlunda ut under tiden aktierna är passiviserade. Den särskilda kommitté som granskade arbetet med den nya Aktiebolagslagen menade att hembudsförbehållet alltid skulle reglera rösträttens utformning under hembudstiden.⁵⁹ Enligt 4 kap 35 § 2 stycket ABL får det föreskrivas i bolagsordningen att ”överlåtaren eller förvärvaren skall kunna utöva rösträtten och därmed sammanhängande rättigheter för aktier under denna tid.” Lagen stadgar således ingen skyldighet att reglera rösträtten under hembudstiden på det sätt som kommittén förordade och passiviseringen, som därmed riskerar att uppstå, kan i sin tur innebära att tillfälliga majoriteter kan driva igenom beslut som inte är i bolagets bästa.

Det kan vara svårt att hitta en spekulant som är villig att betala bra för aktier om dessa när som helst kan glida honom ur händerna genom en hembudsklausul. Osäkerheten efter förvärvet kan därför leda till att överlåtaren får sämre betalt än marknadsvärdet för sina aktier och sämre betalt än om en annan överlåtelsebegränsande klausul hade använts.⁶⁰

En annan nackdel är att en avliden delägars dödsbo inte är hembudspflichtigt förrän boet skiftats. Det gör att boets ägande kan bli långvarigt. I NJA 1954 s. 473 konstaterades att ett skifte inte behöver ske och inte heller något hembud eftersom aktierna inte bytt ägare. Om boet väljer att skifta allt utom aktierna har boets företrädare rösträtt i bolaget. Följden kan i värsta fall bli att bolagets verksamhet förklaras och skadas på grund av att oönskade personer innehar rösträtt.⁶¹ Enligt 4 kap 29 § ABL gäller dock hembudsförbehållet mot dödsboet om aktierna inte övergått på ny ägare inom ett år från dödsfallet.

Ytterligare en nackdel med hembudsklausulen är att den kan kringgås av personer med illojala syften. Det finns ingen garanti för att den aktieägare som anmält lösningsanspråk verkligen kommer att lösa aktierna. Om en majoritetsägare säljer aktier till en utomstående person kan lösningsrätten tilldelas en annan person i bolaget som samarbetar med majoritetsägaren och som i förväg lovat att inte fullfölja sin lösningsrätt. Följden blir då att den denne kan stärka sitt grepp om bolaget mot övriga aktieägares vilja. En person som har kontroll över ett bolag kan alltså styra lösningsrätten på detta sätt. Anledningen till det är att aktieägarna inte kan förhindra själva försäljningen vid en hembudsklausul. De kan agera först när aktierna bytt ägare.⁶² Det ska sägas att även förköps- och samtyckesförbehållet kan utnyttjas av personer med illojala syften.

Jag har ovan försökt visa att det finns både fördelar och nackdelar med samtliga typer av förbehåll. Skälet till att förhållandevis många nackdelar tas upp i samband med hembud är förmodligen att hembudsklausulen funnits längre tid och är betydligt mer använd i Sverige än övriga förbehåll. Klausulens nackdelar har därför hunnit visa sig. En samlad bedömning måste självfallet göras vid val av överlåtelsebegränsande klausul och förhållandena i det enskilda fallet är av stor vikt.

2.4.7 Rätt för majoritetsägare att lösa in minoritetsägare

En majoritetsaktieägare som äger mer än 9/10 av aktierna har, enligt 22 kap 1 § ABL, både rättighet och skyldighet att lösa in övriga aktieägare. Bestämmelsen syftar till att minska risken för totala

---

⁵⁹ Proposition 2004/05:85 s. 252

⁶⁰ Sandström T s. 145

⁶¹ Kansmark s. 25 även Sandström s. 271

⁶² Sandström J s. 272

låsningar i de små bolagen, eftersom majoritetsägaren kan bli av med en person som bara sätter sig på tvären och minoritetsägaren kan bli av med oönskade aktier till ett skäligt pris. Minoritetsägaren kan avveckla sitt engagemang till rimliga villkor, eftersom priset enligt 22 kap 2 § ABL ska motsvara vad som gäller under normala förhållanden.

2.5 Aktieägaravtal

Jag har tidigare nämnt att ägarförändringar kan vara ödesdigra för små aktiebolag och att möjligheten att förfoga över aktierna kan inskränkas genom överlåtelsebegränsande regler i bolagsordningen, enligt de möjligheter som Aktiebolagslagen erbjuder. Dessa regler kan vara otillräckliga, eller helt enkelt inte passande i det enskilda fallet. Ett aktieägaravtal kan därför fylla en viktig funktion som ersättning för eller komplement till reglering i bolagsordningen, som i Sverige är offentlig och därför ofta görs strömlinjeformad och obestämd. Gränsen för vad som kan avtalas i ett aktieägaravtal motsvarar den allmänna avtalsfriheten.⁶³

Aktieägaravtal ingås mellan aktieägarna och syftet är att nå formella överenskommelser om verksamheten i bolaget och dess olika organ. Avtalen fungerar som ett styrinstrument. Styrningen kan ske direkt genom att bolaget åläggs att handla på visst sätt, eller indirekt genom ett åläggande för aktieägarna.⁶⁴ Det kan exempelvis handla om bolagsspecifika inskränkningar i rätten att överlåta aktier, eller hur röstning ska ske på stämman.⁶⁵ Aktieägaravtalen kan vidare omfatta villkor för vilka personer som ska ingå i styrelsen, vilken majoritet som krävs för att beslut ska fattas i styrelsen, hur vinst ska fördelas, eller hur förlust ska täckas. De kan också innehålla regler gällande hurvida riskkapitalister ska få äga aktier i bolaget.⁶⁶ Avtalen kan slutas mellan samtliga aktieägare, eller bara en del av dessa. Aktieägaravtal som inskränker delägarnas möjlighet att förfoga över aktierna ingås främst i mindre bolag där förändringar i delägarkretsen kan få långtgående konsekvenser, eftersom delägarna ofta är både investerare och anställda på samma gång.⁶⁷ En reglering av möjligheten att disponera över aktierna minskar risken för att oönskade personer kommer in som delägare i aktiebolaget. Vidare kan avtalet motverka att en delägare blir inlåst i en minoritetsposition utan att kunna avyttra sina aktier.

2.5.1 Aktieägaravtalets bindande verkan

Ett aktieägaravtal binder avtalets parter. Varken bolaget eller de eventuella aktieägare som inte skriver under avtalet blir bundna.⁶⁸ En klausul kan visserligen stadga att den som förvärvar aktier ska underteckna ett befintligt aktieägaravtal, oavsett hur förvärvet skett och att den som tänkt överlåta aktier inte får göra detta förrän förvärvaren ingått aktieägaravtalet. Det finns dock brister med dessa bestämmelser. Avtalsrättsligt är det tveksamt om två parter kan avtala något som får effekt för tredje man. Den allmänna uppfattningen i doktrinen är vidare att eventuell ond tro hos förvärvaren saknar betydelse, eftersom det är överlåtaren snarare än aktierna som är part i aktieägaravtalet.⁶⁹ Eftersom ond tro anses sakna betydelse bör en person som anskaffat en aktie som sålts i strid med ett aktieägaravtal betraktas som aktieägare under förutsättning att ABL:s och bolagsordningens bestämmelser har följts. Den part som lidit skada av en sådan transaktion kan i sin tur istället kräva skadestånd av överlåtaren i enlighet med aktieägaravtalets regler eller på allmän förmögenhetsrättslig

---

⁶³ Stattin s. 11

⁶⁴ Stattin s. 19ff

⁶⁵ Stattin s. 19

⁶⁶ Stattin s. 48

⁶⁷ Stattin s. 19-20

⁶⁸ Stattin s. 11

⁶⁹ Stattin s. 52-53

grund.⁷⁰ I doktrinen framförs emellertid även åsikten att ond tro kan ha betydelse om en hembudsklausul samtidigt finns i aktieägaravtalet.⁷¹

2.5.2 Aktieägaravtalet ett enkelt bolag

Aktieägaravtalet uppfyller kraven för att klassas som ett enkelt bolag, eftersom avtalet har ett gemensamt och kvalificerat ändamål.⁷² Något som även bekräftas av NJA 1942 s. 627. Genom att aktieägaravtalet utgör ett enkelt bolag blir BL:s regler om uppsägning och upplösning av bolag tillämpliga.⁷³

2.5.3 Regler gällande hur avtalet avslutas

För att aktieägaravtalet ska få ordentlig verkan krävs att det inte kan sägas upp alltför enkelt. Det är därför lämpligt att ingå avtalet på bestämd tid. Om avtalet inte sägs upp en viss tid innan avtalstiden löper ut bör ett nytt avtal anses ingått, också detta på bestämd tid.

Ett enkelt bolag ska enligt 2 kap 25 § och 4 kap 7 § 2 st. BL träda i likvidation om en delägare väsentligen åsidosätter sina skyldigheter enligt avtalet, eller annan viktig grund och en annan delägare kräver likvidation. Ett väsentligt åsidosättande kan vara att aktierna överläts på ett felaktigt sätt eller att aktieägarna inte lämnar det kapitaltillskott som de utlovat. BL innehåller inga regler gällande vad som utgör annan viktig grund. Därför är det vanligt att detta preciseras i aktieägaravtalet. Det går inte att avtala bort rätten för en aktieägare att kräva att det enkla bolaget sätts i likvidation. Rätten kan dock utvidgas genom bestämmelser i aktieägaravtalet. Likvidation är sällan en optimal lösning, eftersom själva aktiebolaget i allmänhet består. Det är ofta en bättre lösning att den part som bryter mot avtalet utträder. I samband med detta bör övriga aktieägare ges rätten att förvärva aktierna.⁷⁴

2.5.4 Aktieägaravtalets begränsningar

Även om aktieägaravtalet generellt är flexibelt till sin karaktär, så finns det gränser för vad som kan avtalas. Det anses inte möjligt att i förväg avtala att bolagsstämman ska besluta på ett visst sätt. Däremot är det möjligt för aktieägarna att avtala om hur bolagsorganen ska besluta i framtiden. Att det finns begränsningar för hur man kan styra bolagets agerande genom aktieägaravtal beror på att aktiebolaget är en, från ägarna skild, juridisk person.⁷⁵ Ibland är aktiebolaget part i avtalet. Det är dock inte så enkelt som att detta automatiskt innebär att bolaget binds av avtalet för att det har partsställning. Bundenheten är beroende av bolagets rättskapacitet och vad ABL säger. Bolagets olika organ har givits en rad rättigheter och förpliktelser enligt lagen och dessa kan inte avtalas bort genom ett aktieägaravtal.⁷⁶

En annan omständighet som begränsar aktieägaravtalens verkan är att aktieägarna ofta på samma gång är styrelseledamöter. Det innebär att de omfattas av jävsbestämmelsen för styrelseledamöter i 8 kap 23 § ABL och måste agera i enlighet med bolagets bästa. Om den skyldigheten kommer i konflikt med deras förpliktelser enligt aktieägaravtalet får avtalet ge vika. Ett avtal som på ett oskäligt

---

⁷⁰ Nerep s. 247

⁷¹ Stattin s. 53

⁷² Nials Svensk associationsrätt s. 42 se även Nial om handelsbolag och enkla bolag s. 47-48

⁷³ Kansmark s. 89

⁷⁴ Kansmark s. 94

⁷⁵ Stattin s. 25-26

⁷⁶ Stattin s. 28

sätt gynnar en part på en annans bekostnad kan jämkas enligt 36 § AvtL.⁷⁷ Eftersom en styrelseledamot enligt ABL måste besluta i bolagets intresse kan ett handlande i bolagets intresse, men i strid med ett aktieägaravtal inte angripas. Det spelar ingen roll om avtalet innehåller en vitesklausul.⁷⁸

Om aktieägarna vill att styrelsen ska agera på ett visst sätt, kan de ge styrelsen direktiv på bolagsstämman. Det är inte möjligt att ingå ett aktieägaravtal gällande hur många röstberättigade som måste närvara för att ett beslut ska kunna fattas.⁷⁹ Det är vanligt med en klausul i aktiebolagsavtalet som stadgar att avtalet har företräde om bolagsordning och aktieägaravtal säger olika saker. En sådan klausul saknar juridisk verkan för bolaget, men kännedomen om detta är låg och bestämmelsen kan därför få handlingsdirigerande verkan.⁸⁰ Det förekommer aktieägaravtal som stadgar att en part inte får pantsätta sina aktier, att aktierna inte får bli giftorättsgods samt att den som ärver aktier måste hembjuda dessa. Bestämmelserna är bindande för parterna som ingått avtalen, men de har inte bolagsrättslig verkan. Om aktieägaravtal och bolagsordning innehåller olika bestämmelser som inskränker rätten att överlåta aktier bör detta noggrant beaktas eftersom det då finns risk för luckor eller överlappningar mellan de olika regleringarna.⁸¹ Om en fråga regleras dubbelt blir det aldrig dubbelt så tydligt, snarare är det så att otydligheten ökar.

2.5.5 Att kontrollera ägarkretsen genom överlåtelseförbud

Den mest långtgående inskränkningen av möjligheten att överlåta aktier är överlåtelseförbudet. Ett aktieägaravtal som förbjuder aktieöverlåtelser, innebär en stark inskränkning i individens förfoganderätt över aktierna. Det är inte tillåtet att ta in ett överlåtelseförbud i bolagsordningen och det är tveksamt hur en domstol skulle ställa sig till ett aktieägaravtal med ett sådant förbud, menar Stattin.⁸² Här menar jag dock att Stattin bortser från att överlåtelseförbud närmast är standard vid apportemission, det vill säga att de nyemitterade aktierna betalas med annan egendom än kontanter. Eftersom apportemission är en ganska vanlig företeelse är också överlåtelseförbudet det. Överlåtelseförbudet kan på goda grunder anses fungera väl i dessa sammanhang och har inte per automatik jämkats. Möjligen kan det invändas att förhållandena är speciella vid apportemission, men det visar ändå att överlåtelseförbudet används och fungerar i vissa fall.

2.5.6 Utköpsklausuler vid avtalsbrott

Genom så kallade utköpsklausuler kan man i aktieägaravtalet reglera följden av avtalsbrott. Skillnaden mellan en överlåtelseklausul, som beskrivits ovan, och en utköpsklausul är att den senare aktualiseras om någon måste avyttra sina aktier medan överlåtelseklausuler kan aktualiseras om någon vill överlåta sina aktier. Antingen kan aktieägaravtalet stadga att den part som bryter mot avtalet ska lösa ut övriga parter, eller också ska de övriga lösa ut den som felat. Det är viktigt att den som begår avtalsbrottet inte har fördel av detta. I annat fall kan parterna se en möjlighet att komma över hela företaget genom att bete sig felaktigt, alternativt bli av med oönskade aktier till en hög ersättning och detta är naturligtvis negativt. En nackdel med en reglering som innebär att den felande parten ska lösa ut övriga är att den som felar ofta gör detta på grund av bristande resurser. Situationen kan då snarast förvärras om den parten blir skyldig att lösa ut övriga. Det är därför ofta

---

⁷⁷ Stattin s. 29

⁷⁸ Nerep 2. s. 179-180

⁷⁹ Stattin s. 30

⁸⁰ Stattin s. 31-32

⁸¹ Stattin s. 51

⁸² Stattin s. 49

bättre att övriga parter löser ut den som begått avtalsbrott. Dennes andel ska värderas lägre än marknadsvärdet. En sådan bestämmelse fyller två syften. Dels verkar den preventivt genom att avskräcka människor från att begå avtalsbrott, dels kompenserar den de parter som drabbas av någons avtalsbrott.⁸³ I praktiken kan det dock, som sagt, vara svårt att bestämma marknadsvärdet på fåmansbolagens aktier och det kan leda till orättvisor och bristande förutsebarhet.

Ibland vill en avtalspart väldigt gärna bli av med en annan och försöker därför hitta belastande omständigheter som ligger flera år tillbaka i tiden. För att undvika en sådan situation kan man i aktieägaravtalet stipulera att den som vill häva avtalet på grund av motpartens avtalsbrott ska återropa detta inom en viss tid efter att det kom till personens kännedom. På så vis skapas en slags preskriptionstid.⁸⁴ Samtidigt kan det finnas svårigheter med att bevisa när personen fick denna kännedom och det kan möjligen motivera att fristen istället ska löpa från själva händelsen, även om det kan leda till att en ovetande drabbas.

Utköpsklausuler kan även användas om samarbetet ska upphöra utan att det har samband med ett avtalsbrott. Vem som i dessa fall löser ut vem blir då en förhandlingsfråga mellan parterna. Det har också betydelse om det överhuvudtaget är möjligt att driva verksamheten vidare utan den part som inte längre vill ingå. Det är också möjligt att använda utköpsklausuler för att reglera vad som ska gälla när en VD eller annan nyckelperson vill sluta i bolaget. Det kan vara olämpligt att dessa personer sitter med stora aktieinnehav eller i övrigt har ett stort inflytande på bolaget efter att deras anställning upphört.⁸⁵

2.5.7 Att avsluta samarbetet genom rysk roulette-klausul

Bolag med få aktieägare kan lämpligen använda sig av en så kallad rysk roulette-klausul. Klausulen innebär att part som önskar avbryta samarbetet kan erbjuda sig att köpa motparternas aktier för en viss summa. Motparten ska då inom en viss tid ange om han vill sälja sina aktier eller köpa den andra aktieägarens aktier till samma pris. Om ingen av parterna vill köpa den andras aktier ska bolaget träda i likvidation. Genom en rysk roulette-klausul kan dödlagen brytas, eftersom en parts orimliga prissättning slår bara tillbaka på honom själv.⁸⁶ En annan lösning är att parterna lämnar erbjudanden om att köpa varandras aktier i slutna kuvert till en utomstående person. Den som bjuder högst får sedan köpa aktierna av motparten. Förfarandet kallas brevklausul.⁸⁷

2.5.8 Handlingar i strid med ett aktieägaravtal – ekonomisk sanktion

Att avyttra aktier i strid med ett aktieägaravtal utgör ett kontraktsbrott. Ett sådant brott kan få stora negativa följder för övriga aktieägare. Jag har ovan nämnt att samarbetet kan upphöra genom utköpsklausuler i aktieägaravtalet. Även en ekonomisk sanktion i form av skadestånd och/eller vite kan användas mot den som missköter sig. Det är oftast inga problem att avgöra om avtalsbrott har begåtts. Det svåra är att bestämma skadans och i förlängningen skadeståndets storlek. Genom en regel i 35 kap 5 § Rättegångsbalken kan domstolen göra en skönsmässig bedömning av skadans omfattning. Trots detta anses skadestånd inte vara en särskilt effektiv påföljd vid brott mot aktieägaravtal. Vitesklausuler anses betydligt effektivare⁸⁸ och är till skillnad från skadestånd inte

---

⁸³ Stattin s. 54

⁸⁴ Kansmark s. 95

⁸⁵ Stattin s. 54-55

⁸⁶ Kansmark s. 90

⁸⁷ Kansmark s. 91

⁸⁸ Kansmark s. 92

kopplat direkt till liden skada.⁸⁹ Därmed undviks i regel problemet med att avgöra ersättnings storlek. Avtalsvitet kan jämkas enligt 36 § AvtL om det anses oskäligt. I övrigt bör det inte vara möjligt att angripa vitesklausuler. Generellt är det bättre att vitesbeloppet är högt än att det är lågt. Vite kan knytas till basbeloppet och behöver inte omfatta samtliga avtalsbrott utan kan gälla vissa avgränsade typer.⁹⁰ Om den aktuella skadan kan bevisas uppgå till ett högre belopp än vitet så kan detta kombineras med ett skadestånd för att på så vis ersätta den uppkomna skadan. Vitesklausuler har även visat sig vara effektiva när det gäller att förebygga avtalsbrott.

Om avtalsparterna saknar tillgångar för att kunna betala vitet förlorar vitesklausulen mycket av sitt värde. I aktieägaravtalet kan därför en bestämmelse tas in som stadgar att en säkerhet ska ställas för krav på vite eller skadestånd. Säkerheten kan ställas i form av att aktierna pantsätts. Det är generellt en fördel om aktiebrevens deponeras hos tredje man eftersom detta försvårar förfoganden med aktierna till nackdel för övriga ägare.⁹¹

2.5.9 Fördelar med överlåtelsebegränsning i aktieägaravtal jämfört med bolagsordningen

Jag har tidigare nämnt att en överlåtelsebegränsande regel kan införas antingen i bolagsordningen eller i ett aktieägaravtal. Nedan följer därför en sammanställning av diverse för- och nackdelar med att reglera en fråga genom aktieägaravtal jämfört med reglering i bolagsordningen. Jag börjar med fördelarna.

- 1) Bolagsordningen är offentlig medan aktieägaravtal inte är offentliga
- 2) En del av aktieägarna vill avtala internt i en specifik fråga
- 3) Enklare att ändra än bolagsordningen
- 4) Större möjlighet att utforma bestämmelsen efter egna önskemål

Bolagsordningen är offentlig medan aktieägaravtal inte är det

Det faktum att bolagsordningen är offentlig gör att vem som helst kan begära att få läsa den. Om man i ett bolag inte vill att viss reglering, till exempel kring hur aktier får överlätas, ska bli känd för allmänheten eller konkurrerande företag är det lämpligt att ingå ett aktieägaravtal om detta, eftersom det sistnämnda inte är offentligt.⁹²

En del av aktieägarna vill avtala i viss fråga

Bolagsordningen omfattar samtliga aktieägare medan aktieägaravtalet såväl kan gälla samtliga som en enstaka part. Om samtliga aktieägare inte är eniga om hur en fråga ska regleras, eller om det är olämpligt att regleringen gäller samtliga parter, är aktieägaravtalet mer användbart än reglering i bolagsordningen. Det kan vara fallet när det gäller arbetsplikt eller lojalitetsplikt för en person med stort tekniskt kunnande. Det kan också vara så att vissa delägare bör ha större möjlighet att överlåta aktier än andra.⁹³ Eftersom aktieägaravtalet endast gäller avtalsparterna kan nya delägare inträda i bolaget utan att bli bundna av ett tidigare avtal som specialanpassats för dess parter.

---

⁸⁹ Bergström juridikens termer s. 169 och 202

⁹⁰ Kansmark s. 93

⁹¹ Kansmark s. 93

⁹² Molin/Svensson s. 71

⁹³ Molin/Svensson s. 71

Enklare att ändra än bolagsordningen

En ändring av bolagsordningen kräver minst 2/3 majoritet. I många fall krävs mer än så. Om aktieägarna har den majoritet som krävs för att ändra bolagsordningen kan detta göras. Annars måste frågan regleras i form av ett aktieägaravtal. En ändring av bolagsordningen träder inte i kraft förrän den registrerats hos Bolagsverket.⁹⁴ Någon sådan registreringsplikt finns inte när det gäller aktieägaravtal. Samtidigt kan bolagsordningen ändras genom ett majoritetsbeslut på stämman medan aktieägaravtalet kräver full enighet från alla parter för att kunna ändras.

Större möjlighet att utforma bestämmelsen efter egna önskemål

Aktieägaravtal omfattas av den generella avtalsfriheten. Det gör att det finns stort utrymme till självständig utformning av reglerna i aktieägaravtalet och att dessa verkligen kan anpassas efter förutsättningarna i det enskilda fallet, medan bolagsordningen bara i vissa fall kan avvika från ABL:s regler.⁹⁵ Ett samtyckesförbehåll som omfattar förvärv genom arv är möjligt att avtala i ett aktieägaravtal, men aldrig i bolagsordningen. Vissa typer av regleringar är inte rättsligt möjliga att ta in i bolagsordningen.⁹⁶ Att det finns begränsningar för vad som kan avtalas i bolagsordningen blir tydligt när man studerar möjligheten att under vissa omständigheter tvinga bort en felande part från bolaget eller kräva denne på skadestånd/vite. Här är aktieägaravtalet effektivare eftersom det erbjuder större möjlighet till heltäckande och individualiserad reglering för hur samarbetet kan upphöra och hur part som missköter sig ska straffas.

2.5.10 Nackdelar med aktieägaravtal jämfört med reglering i bolagsordning

Det finns även nackdelar med aktieägaravtal jämfört med reglering i bolagsordningen. Några nackdelar följer nedan:

- 1) Risk för dubbelreglering
- 2) Onaturlig placering av bestämmelser
- 3) Bundenheten begränsas till avtalsparterna
- 4) Ett stort antal aktieägare försvårar ingåendet och verkan av aktieägaravtal

Risk för dubbelreglering

Dubbelreglering kan bidra till oklarhet om vad som egentligen gäller. Framförallt gäller detta om olika bestämmelser talar mot varandra, men även det att samma sak reglerats på två ställen innebär i sig en risk för missförstånd och därmed konflikter. Det är därför olyckligt om en fråga regleras både i bolagsordningen och i ett aktieägaravtal. Även sådant som regleras på annan plats än bolagsordningen är olämpligt att stadga i ett aktieägaravtal.⁹⁷ Det bör vara något svårare att hålla koll på vilka regler som ingåtts om dessa finns i form av ett aktieägaravtal än om de finns i bolagsordningen.

Onaturlig placering av bestämmelser

Det finns ingen anledning att bryta fungerande praxis genom att placera bestämmelser gällande aktierna som traditionellt funnits i bolagsordningen i ett aktieägaravtal. Bestämmelser som rör anställning har traditionellt placerats i anställningsavtalet. Det kan därför hävdas att en aktieägare som dessutom är anställd bör ha villkor för anställningen i anställningskontraktet och bestämmelser

---

⁹⁴ Molin/Svensson s. 62-63

⁹⁵ Stattin s. 21

⁹⁶ Kansmark s. 16-17

⁹⁷ Molin/Svensson s. 69

gällande överlåtelse av aktier i bolagsordningen, snarare än i ett aktieägaravtal. Reglering av aktieägarnas rättigheter i bolaget hör oftast snarare hemma i bolagsordningen än i ett aktieägaravtal. Rätten till ersättning för gjorda utlägg bör därför inte tas upp i ett aktieägaravtal. Rättigheter och skyldigheter mellan de olika aktieägarna är dock lämpliga att ta upp i ett aktieägaravtal. Exempel på sådan reglering är exempelvis bestämmelser gällande aktieägartillskott inför ett riskfyllt projekt.⁹⁸

Bundenheten begränsas till avtalsparterna

Bolagsordningen gäller för alla aktieägare. Oavsett om de var med när bolaget bildades eller inte. När det gäller aktieägaravtal gäller dessa bara de aktieägare som skrivit på avtalet. En aktieköpare ärver inte säljarens bundenhet, inte heller vid arv bör den nya ägaren arva den gamla ägarens bundenhet till aktieägaravtalet. En risk med denna ordning är att det uppstår en diskrepans mellan bolagsordning och aktieägaravtal och att olika delägare omfattas av olika regler utan att detta är motiverat. Vidare blir aktieägaravtalets rättsverkningar osäkra. Inte heller bolaget är bundet av avtalet.⁹⁹ Det innebär att det kan uppstå oklarheter och orättvisor om aktierna byter ägare och det finns därför anledning att vara försiktig med att tillämpa aktieägaravtal i de bolag som har, eller kan tänkas få ett spritt ägande.

Många aktieägare

Om ett aktiebolag har många delägare är aktieägaravtalet mindre lämpligt, eftersom det självklart ökar risken för en omsättning av aktierna. Det riskerar, i sin tur, leda till att aktieägaravtalets verkan undergrävs.¹⁰⁰ Risken för att nya delägare inträder utan att vara bundna av aktieägaravtalet, eftersom detta bara gäller avtalsparterna, är överhängande. Aktieägaravtalets lämplighet i det enskilda fallet torde bero på omständigheterna, men det råder generellt viss osäkerhet kring avtalets rättsverkan. Om man långvarigt vill förhindra aktieöverlåtelser i bolag med många delägare torde det vara lämpligare att införa den överlåtelsebegränsande regleringen i bolagsordningen.

Det finns inget universalsvar på hur överlåtbarheten av aktier på bästa sätt kan regleras. Det handlar snarare om att utgå från de förhållanden som råder i det enskilda fallet. Det centrala är vilket behov bolaget har av att införa överlåtelsebegränsningar. Det behovet beror på bolagets storlek, antalet delägare, dess verksamhet med mera.¹⁰¹

Genom den nya aktiebolagslagens införande finns det fler möjligheter än tidigare att begränsa aktiers överlåtbarhet. Eftersom samtyckes- och förköpsförbehåll numera är möjliga i bolagsordningen har behovet av aktieägaravtal på det området minskats, men fortfarande finns det fall där avtalen fyller en viktig funktion.

2.6 Olika ansvar för olika parter enligt ABL

Styrelseledamot, stiftare och verkställande direktör kan bli skadeståndsskyldiga enligt 29 kap 1 § ABL om de uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget. Skadeståndsskyldigheten för revisor, lekmannarevisor och särskild granskare är ungefär densamma. En aktieägare kan, enligt 29 kap 3 § ABL, bli skadeståndsskyldig för skada som han eller hon uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet tillfogar bolaget, en aktieägare eller någon annan genom att medverka till överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen. Aktieägarens skadeståndsskyldighet är således

---

⁹⁸ Molin/Svensson s. 70

⁹⁹ Molin/Svensson s. 70-71

¹⁰⁰ Molin/Svensson s. 71

¹⁰¹ Sandström s. 297

beroende av att just någon av dessa specificerade lagar eller bolagsordningen har överträtts och skadeståndsskyldigheten har därför inte samma omfång som den som gäller för styrelseledamot, stiftare och verkställande direktör. Han kan vidare bli skyldig att lösa in övriga aktieägare, enligt 29 kap 4 § ABL. Det finns däremot ingen regel i 29 kap ABL som stadgar skadeståndsskyldighet för bolagsstämman. Jävsreglerna i 8 kap ABL är inte tillämpliga eftersom de uttryckligen endast gäller styrelseledamot. Det gör att det kan vara mycket viktigt att utreda i vilken roll en part har vidtagit en åtgärd, eftersom det är avgörande för möjligheten att ställa personen till svars. Bilden kompliceras av att fåmansbolagens delägare ofta har flera parallella funktioner och det är därför ofta svårt att avgöra i vilken egenskap personen har agerat i det enskilda fallet. Samtidigt kan det vara nödvändigt eftersom det finns helt andra möjligheter att utkräva ansvar för exempelvis ett felaktigt beviljat samtycke som det beviljats av styrelsen än om det givits av bolagsstämman. Skillnaden mellan olika delägars ansvar trots att de i praktiken varit lika delaktiga i ett beslut är självfallet otillfredsställande och utgör ett av de problemområden som behandlas utförligt i det typfall som följer nedan.

3. Typfall

Den reglering som finns kring fåmansbolag och överlåtelsebegränsning av aktier, samt eventuella svagheter med dessa, blir mer tydlig om man ger exempel på vad som kan inträffa i vissa praktiska situationer. Jag kommer därför att presentera ett typfall nedan. Typfallet är tänkt att spegla hur det ofta kan se ut i små aktiebolag och vad som blir följden av olika typer av reglering samt avsaknad av sådan. Som typfall använder jag ett fåmansbolag med tre delägare: A, B och C. Dessa är både aktieägare och anställda i bolaget. Vidare sitter A och C i bolagets styrelse medan B inte gör det. A och B är gifta med varandra medan C saknar släktskap till övriga aktieägare. A och B har det gemensamma barnet E. A har även barnet F sedan ett tidigare förhållande. C har barnet G tillsammans med sin hustru D, som inte arbetar eller äger aktier i bolaget.

3.1 Resultatet av fri överlåtbarhet av aktier

Huvudregeln är att en aktie är fri att överlåta. Om A beslutar sig för att sälja sina aktier och ingen överlåtelsebegränsande klausul används i bolagsordningen eller aktieägaravtalet blir resultatet följande:

A beslutar sig för att sälja aktierna till sonen E.

B och C kan bara tyst acceptera övergången, då aktierna är fria att överlåta enligt 4 kap 7 § ABL.

A säljer alltså aktierna utan att behöva erbjuda förköp eller invänta andra personer samtycke för överlåtelsen. E som inträder i bolaget saknar skyldighet att hembjuda de förvärvade aktierna. B och C har ingen möjlighet att påverka detta. Principen skulle vara densamma om det istället var B eller C som sålde sina aktier.

3.2 Överlåtelsebegränsning i typfallet

Vanligen används någon typ av förbehåll som inskränker aktiernas överlåtbarhet och dessa klausuler har beskrivits tidigare i uppsatsen. Nedan följer en redogörelse för vad som blir följden om en överlåtelsebegränsande klausul används i typfallet. Hembudsklausulen är den klart vanligaste överlåtelsebegränsningen i svenska bolag. Därför börjar jag med att beskriva vad som blir fallet om den klausulen används.

3.2.1 Hembudsklausul i typfallet

Om hembudsklausul används och B samt C är lösningsberättigade, kan A överlåta sina aktier till sonen E utan hinder av klausulen. E är dock ålagd att anmäla förvärvet till B och C, som kan analysera situationen och sedan ta ställning till om de vill lösa aktierna, eller låta E behålla dem och därmed förvärva rösträtten samt inträda i bolaget som fullvärdig delägare. B har antagligen en klar uppfattning sedan tidigare om E, medan C förmodligen inte har samma kunskap. C ges, genom hembudsklausulen, möjlighet att studera E:s personliga egenskaper innan han tar ställning till dennes eventuella inträde. I en situation som denna blir möjligen B mer intresserad av att utnyttja sin lösningsrätt om C väljer att göra det. Om det istället är särkullsbarnet F som ska inträda är B måhända mindre positiv till inträdet än om det gäller B:s eget barn. Dessutom kan B sedan tidigare ha mindre kännedom om F:s personliga egenskaper.

Det är självfallet en fördel för överlåtaren A att obehindrat kunna överlåta aktierna utan att riskera att låsas fast, samtidigt som övriga parter kan bilda sig en uppfattning om den nya ägarens

lämplighet innan de tar ställning till huruvida han ska få inträda. Att hembudsklausulen infaller efter överlåtelsen kan även vara en nackdel eftersom varken överlåtaren A, förvärvaren E/F eller de lösningsberättigade C och D har rösträtt för aktierna under hembudstiden, det vill säga från det att överlåtelsen skett till det att de lösningsberättigade måste ange om de vill lösa aktierna. De tillfälliga majoritetsförhållandena som uppstår kan dock medföra att, för bolaget, tveksamma beslut drivs igenom. Dessutom finns det risk för att positionerna är låsta under hembudstiden. Hur man än gör finns det risk för att blockeringar och obalanser uppstår. Hembudsklausulen kan vidare göra att det blir svårare för A att hitta en köpare till aktierna samt att köparen inte är beredd att betala särskilt bra för dem eftersom hans ägande är osäkert på grund av klausulen.

3.2.2 Förköpsklausul vid försäljning av aktier i typfallet

Om en förköpsklausul hade använts istället för hembudsklausulen i fallet ovan hade överlåtaren A inte kunnat överlåta aktierna på samma smidiga sätt. Han hade innan överlåtelsen varit tvungen att meddela de förköpsberättigade B och C att han tänkt överlåta aktierna och dessutom vilka villkor det skulle ske till. Därefter har dessa en tidsfrist på en till två månader inom vilken de måste anmäla om de önskar nyttja förköpsrätten. Det följer av ABL 4 kap 19–21 §§. Försäljningen av aktierna kan inte ske förrän förköpsfristen passerat. Följden av detta kan bli att överlåtaren A under ett par månader blir sittande med aktier som han inte vill ha. Det kan vidare vara så att en förköpsberättigad, exempelvis C meddelar förköpsanspråk utan att ha egentligt intresse eller möjlighet att faktiskt köpa aktierna. Istället kan det handla om att vinna tid eller bara sätta sig på tvären. Det är svårt att hitta en generell lösning på den problematiken. Även om omständigheterna tyder på att personen inte har något egentligt intresse av att förvärva aktierna är detta svårt att bevisa. Därmed är det också svårt att införa sanktioner som stävjar den typen av beteende. Ett sätt att stärka överlåtaren A:s ställning är att korta fristerna och att undanta vissa överlåtelser från förköpskyldigheten. Exempelvis kan överlåtelser till A:s barn E och F undantas. Att göra inskränkningar i den förköpsberättigades rättigheter kan dock lätt leda till att klausulen förlorar sitt värde och situationen kan komma att likna den som råder om överlåtelsebegränsande klausul saknas. Framförallt kan det försvaga C:s ställning om A tillåts överlåta aktierna till något av sina barn utan att C har möjlighet att påverka detta.

Eftersom överlåtaren A inte behöver ange vem överlåtelsen ska ske till, finns det en risk att de förköpsberättigade har olika tillgång till information och därmed inte har samma förutsättningar att fatta ett rationellt beslut huruvida de vill förköpa aktierna. Det kan vara fallet om överlåtelsen ska ske till A och B:s gemensamma barn eller en bekant till paret. C får veta att en överlåtelse ska ske, men han får ingen information om personen som tänkt förvärva, medan B har tillgång till information. Situationen blir densamma om B överlåter sina aktier. Förköpsförbehållet kan behöva kompletteras med en särskild informationsplikt för sådana fall, i syfte att ge de förköpsberättigade likvärdiga förutsättningar. Exakt hur den ska utformas för att fungera effektivt för den förköpsberättigade utan att bli onödigt belastande för överlåtaren är inte helt enkelt. Det är inte heller troligt att en informationsplikt skulle leda till att B och C har samma tillgång till information vid en överlåtelse inom A och B:s familj, snarare är det så att skillnaden i information minskas och att alla parter har information upp till en viss miniminivå.

Förköpsklausulens tydligaste fördel jämfört med hembudsklausulen är att aktierna inte passiviseras utan istället finns i överlåtaren A:s ägo tills överlåtelsen är helt klar. Det minskar risken för konstiga beslut till följd av att ingen har rösträtt för A:s aktier under hembudstiden. Förvärvaren riskerar inte heller att tvingas sälja aktierna kort efter förvärvet och kan därför vara benägen att betala mer för aktierna. Den kanske tydligaste svårigheten om förköpsklausul används är att bestämma priset för

aktierna, eftersom det till skillnad från hembuds-fallet ännu inte skett någon övergång. Kretsen förköpsberättigade är ytterst begränsad och bolaget är inte marknadsnoterat. Det är därför mycket svårt att fastställa ett marknadsvärde för aktierna. Priset kan kopplas till bolagets vinst eller försäljning, men dessa varierar ofta kraftigt och det är därför osäkert vilken ledning en sådan värdering ger. Situationen kan därför bli problematisk om överlåtaren A och den förköpsberättigade C har olika uppfattning om priset, eftersom ingen av parterna kan sägas vara neutralt inställd till värderingen. Därför finns det risk för att den blir felaktig. En alltför hög värdering drabbar C medan en låg värdering drabbar A och kanske B. Även om man på förhand försöker hitta en modell för hur värdering av aktierna ska ske finns ett stort mått av osäkerhet och det är inte rimligt att tro att värderingen någonsin kan bli helt exakt och objektiv. Det gör att en av delägarna kan drabbas på en annans bekostnad. En lösning är självfallet att använda sig av en extern värderare, men inte heller detta garanterar att värderingen blir helt objektiv och riktig. Ytterligare ett alternativ kan vara att vid bildandet bestämma lösningsbeloppets storlek, eventuellt kompletterat med bestämmelser om att priset ska räknas upp med hänsyn till inflation, bolagets vinst eller andra omständigheter. På så sätt nås en ökad förutsebarhet, men risken för oenigheter är fortfarande betydande och den ursprungliga värderingen kan snabbt bli inaktuell.

3.2.3 Samtyckesklausul i typfallet

Om samtyckesklausul används och A tänker överlåta aktierna till E, måste han i förväg ansöka om samtycke till försäljningen. På så sätt liknar förfarandet vad som gäller vid förköpsklausul med skillnaden att A måste meddela vem han tänkt sälja till. De samtyckesberättigade parterna kan, innan övergången, studera förhållandena i det enskilda fallet och E:s egenskaper innan de tar ställning till om han ska få inträda i bolaget. Fristen är en till tre månader, enligt ABL 4 kap 9 § p 5 och kan alltså vara något längre än vid förköpsförbehåll.

Samtyckesklausulen har flera fördelar. Skillnaden mellan de olika parternas tillgång till information är betydligt mindre än i förköpsfallet ovan, oavsett om försäljningen är tänkt att ske till en person som den ena delägaren känner bättre än den andra, eftersom överlåtaren A är skyldig att informera om vem förvärvaren är och detta är naturligtvis positivt för de lösningsberättigade och måhända för bolaget. Om A exempelvis vill sälja aktier till särkullsbarnet F, som är känd för sitt bohemiska leverne, kan B och C först studera F:s kvalifikationer innan de bestämmer sig för huruvida de själva vill lösa aktierna. Ingen passivisering, liknande hembuds-fallet, sker oavsett utgång eftersom aktierna är kvar i överlåtarnas ägo tills förvärvet är helt klart. Det kan vidare vara positivt för bolaget, eftersom inga tillfälliga majoriteter, som riskerar att driva igenom skadliga beslut, uppkommer. Det är även en fördel för förvärvaren F eftersom prövningen sker innan han inträder som ägare. Han har därför ingen skyldighet att efter förvärvet erbjuda A eller B att köpa aktierna och slipper därmed den ovisshet som uppkommer i hembuds-fallet. Processen är dessutom smidigare än om hembudsklausul används och en ny delägare kan snabbt inträda i bolaget.

Nackdelen med klausulen är att den innebär en betydande inskränkning i överlåtaren A:s förfoganderätt över aktierna. Till skillnad från övriga förbehåll kan B eller C, enligt huvudregeln, vägra samtycke utan att själva vara skyldiga att förvärva aktierna. Om A, i samband med ansökan om samtycke, begär att de samtyckesberättigade anvisar annan förvärvare vid vägrat samtycke måste detta dock ske. De ska även ange skälen till att samtycke vägrats om A begär detta. Det följer av ABL 4 kap 11–12 §§ och gör att part inte ensidigt kan sätta sig på tvären. Dessa kompletterande bestämmelser gör att klausulen blir mindre betungande för överlåtaren och de fyller därför en viktig funktion. Samtycke kan vidare ges partiellt, det vill säga till att A:s barn E exempelvis tar över hälften av A:s aktier. Problem kan även här uppstå kring aktiernas värdering och dessa liknar de

som kan uppstå om förköpsförbehåll används. Generellt innebär samtyckesklausulen en betydande inskränkning i innehavarens förfoganderätt över aktierna. En inskränkning som innebär ett tydligt avsteg från huvudregeln i ABL 4 kap 7 § om aktiers fria överlåtbarhet. Samtyckesklausulen är därför omdiskuterad.

3.2.4 Viktiga hänsyn vid bestämmande av lösningsrätt

När man bestämmer vem lösningsrätten ska tillfalla i typfallet finns en rad omständigheter att ta hänsyn till, oavsett vilken typ av överlåtelsebegränsning som används. Om en av makarna avyttrar sitt aktieinnehav till den andra maken är deras totala ägande lika stort som innan. Det kan därför argumenteras för att överlåtelsebegränsningen inte ska gälla vid övergångar mellan makar. Samtidigt får B en väldigt dominerande ställning om hon ges rätten att överta A:s aktier. Om B och C istället delar lika på lösningsrätten vid A:s utträde försvinner B:s dominans, men det finns en risk för att ett jämviktsläge uppstår som leder till att B och C blockerar varandra om de blir oense. Bolaget riskerar då att bli handlingsförlamat. Om den ena delägaren är majoritetsägare efter överlåtelsen undviks sådana blockeringar, men å andra sidan kan majoritetsägaren köra över minoritetsägaren och på egen hand fatta förödande beslut för verksamheten.

3.2.5 Ekonomiska aspekter

Exemplen ovan bygger på att de lösningsberättigade har ekonomiska möjligheter att utnyttja sin rätt. Så är emellertid inte alltid fallet. Den formella rättigheten saknar i princip värde om den inte kan utnyttjas i praktiken. Bristande ekonomi hos B eller C kan även innebära att majoritetsförhållandena i bolaget rubbas på ett sätt som är till nackdel för den berättigade som saknar ekonomiska resurser.

3.2.6 Personanpassad reglering

Eftersom A, B och C har olika roller i bolaget och olika egenskaper kan det finnas anledning att låta dem omfattas av delvis olika regler. En nyckelperson kan erbjudas gynnande regler på vissa områden, men extra inskränkande på andra. Det sistnämnda kan exempelvis vara fallet om personen vill börja arbeta hos en konkurrent, eftersom det innebär allvarigare följder för bolaget än om en person med mindre framträdande roll gör det. Det kan också finnas anledning att tillämpa olika regler gällande delägarnas möjlighet att överlåta aktier. Genom aktieägaravtal kan olika regler gälla för olika delägare.

3.3 Fyra definierade händelser i typfallet

Det finns flera vanliga händelser som inträffar i samhället i stort och som kan få omfattande följder för de drabbade samt för fåmansbolagen om de berör någon av delägarna. Jag väljer att ta upp fyra av dessa, nämligen **arbetsoförmåga**, **konkurs**, **skilsmässa** samt **dödsfall**. Dessa händelser kan få betydande följder både för bolaget och för den enskilde. Ibland är ett utträde nödvändigt medan det i andra fall ligger i övriga delägars intresse att parten stannar kvar. Nedan följer därför en genomgång av vilka problem som kan uppkomma i samband med dessa händelser och vissa förslag på hur problemen kan minskas genom olika typer av reglering. Samtliga händelser studeras i huvudsak var för sig, eftersom typfallet förmodligen skulle bli alltför omfattande och krångligt om fler och fler förutsättningar lades på varandra.

3.4 Händelse 1: Part drabbas av arbetsoförmåga

Arbetsoförmåga innebär en nedsättning av möjligheten att vara yrkesverksam och kan drabba personer i olika utsträckning. Allt från marginella nedsättningar till närmast invalidiserande skador,

som omöjliggör ett fortsatt liv i arbete. Eftersom fåmansbolagen typiskt sett är beroende av betydande arbetsinsatser från delägarna kan situationen bli problematisk och det kan vara nödvändigt att den drabbade avslutar sitt engagemang i bolaget. Eftersom det inte alltid kan förväntas ske frivilligt finns det ett behov av bolagsspecifik reglering kring arbetsplikt. Övriga typfallshändelser har en antingen eller karaktär. Så är inte fallet med arbetsförmåga. Risken finns därför för gränsdragningsproblem och oenigheter mellan delägarna om den drabbades framtida roll i bolaget. I ett fåmansbolag kan det vidare vara svårt att hitta lämpliga alternativa sysslor för en person med nedsatt arbetsförmåga. Det kan få till följd att en person inte längre kan vara verksam i bolaget, trots att han klarar visst arbete.

En part kan samtidigt ha två olika typer av nedsättningar av arbetsförmågan som inte har samband med varandra. Det bör i dessa fall vara väsentligt att bedöma den totala arbetsförmågan. Den kan dock vara svår att fastställa. En långvarig arbetsförmåga innebär generellt en större skada för bolaget än en kortvarig. I vissa fall kan en person fortsätta sitt arbete, men i en mindre framträdande roll än tidigare. Även detta kan vara en känslig fråga och olika intressen kan ställas mot varandra. Det är omöjligt att på förhand ställa upp givna regler kring detta. Vad som ska hända med personens delägarskap är heller inte självklart.

3.4.1 Arbetsförmåga och familjeband

Om A drabbas av långvarigt nedsatt arbetsförmåga kan det ligga i bolagets- och C:s intresse att inte längre betala lön till A och att denne lämnar bolaget. Däremot är det mer tveksamt om makarna A och B skulle vara så altruistiska att de förespråkar utträde och/eller utebliven lön för A när denne drabbats av skada eller sjukdom. Detsamma gäller naturligtvis om B drabbas. Risken är uppenbar att bolaget skadas och att verksamheten på sikt inte kan drivas vidare om man tvingas betala ut lön till en person som inte är arbetsför, eftersom fåmansbolagen är så beroende av entreprenörernas arbetsinsats. C sitter i en mycket problematisk situation och även om han försöker sälja sina aktier är det inte säkert att han lyckas eftersom det inte finns någon egentlig marknad för dem. Det finns risk för att följderna blir en underprisförsäljning till A och B, eller att C blir sittande med värdelösa aktier i ett förlusttyngt bolag. Ingen av de överlåtelsebegränsande klausulerna i 4 kap ABL gör någon egentlig nytta i detta fall och det visar att det finns ett behov av en bolagsspecifik reglering för att komma tillrätta med dessa problem. Majoritetsägares rättighet och skyldighet att lösa ut övriga delägare enligt 22 kap 1 § infaller endast om dennes andel uppgår till minst 9/10 av aktierna.

Är det däremot C som drabbas av nedsatt arbetsförmåga har A och B ett gemensamt intresse av att bolaget inte betalar ut full lön till honom. Det finns därför en risk för att en begränsad arbetsförmåga får alltför stora konsekvenser för C.

I de fall som det finns en naturlig arvtagare inom familjen som dessutom välkomnas av övriga delägare är risken för att en part hänger sig kvar trots nedsatt arbetsförmåga troligen mindre. Samtidigt kan den nya delägaren bidra till att andra problem uppstår. Det är inte alltid önskvärt för övriga delägare att en son eller dotter till en tidigare delägare inträder i bolaget. Ett sätt att ge C ökat inflytande är att ge honom vetorätt i samband med ett eventuellt inträde för A:s och B:s barn. En sådan vetorätt riskerar dock att slå alltför hårt och försvaga A:s och B:s ställning i bolaget. Om istället en överlåtelsebegränsande klausul införs i bolaget har C möjlighet att själv förvärva aktierna. Det gör att A och B hamnar i en bättre situation, men samtidigt saknar bestämmelsen värde för C om han saknar ekonomiska resurser.

Sammanfattningsvis kan sägas att det råder viss risk för att makarna A och B är mer lojala till sina

gemensamma plånböcker än till bolaget och att detta kan drabba C. Det finns därför ett stort behov av att reglera frågan om arbetsplikt. Det är dock inte enkelt att veta hur regleringen ska se ut och var gränsen ska gå för när en person inte ska få vara kvar dels som anställd, dels som delägare.

3.4.2 Bestämmelser gällande arbetsplikt

Bestämmelser gällande när en anställd ska tvingas lämna bolaget, eller inte ska få lön om han drabbas av betydande arbetsoförmåga kan införas i aktieägaravtalet och kan göra stor nytta i de fall personen inte frivilligt slutar trots betydande arbetsoförmåga. Om A innehar en nyckelposition i företaget är hans nedsatta arbetsförmåga mer kännbar för bolaget än om detsamma drabbar B, som endast har en stödfunktion. Det är därför onödigt att belasta B med lika hård arbetsplikt som A. Det är även positivt för bolaget att inte tvingas avskeda personal i onödan. Vidare kan det vara så att nyckelpersonen A givits vissa förmåner och att det därmed är motiverat med särskilda skyldigheter för honom. Genom ett aktieägaravtal kan bestämmelser gällande arbetsplikt individanpassas efter förutsättningarna i det enskilda fallet.

3.4.3 Arbetsplikt och gränsdragningsproblem

Aktieägaravtalet kan stadga en viss arbetsplikt som i kombination med en utköpsklausul innebär att en person, under vissa omständigheter, är skyldig att lämna bolaget. Det är önskvärt att arbetsoförmågan fastställs på ett opartiskt sätt. Annars finns det risk för godtyckliga bedömningar som leder till att en part tvingas bort från bolaget utan att detta är motiverat. Den interna bedömningen av arbetsförmågan kan baseras på reglerna i *Lag om allmän försäkring*. I aktieägaravtalet kan det stadgas att en anställning ska upphöra om arbetsförmågan anses nedsatt med 50 % eller mer enligt försäkringskassans bedömning. Bestämmelsen kan dock framstå som mer klar än den faktiskt är, eftersom försäkringskassan kan göra en helt orimlig bedömning i det enskilda fallet och kassans regler gällande sjukskrivning kan ha genomgått stora förändringar sedan bolaget bildades. Dessutom är det tveksamt om försäkringskassan är tillräckligt insatt i bolagets verksamhet och den enskildes roll för att alls kunna göra en skälig bedömning. Vidare finns alltid en risk för att inte alla parter har skrivit under aktieägaravtalet och att reglerna därför riskerar att slå fel och bli orättvisa. Risken för detta är uppenbar om nya ägare tillkommit i ett senare skede. Det går visserligen att villkora inträdet med att personen måste skriva under aktieägaravtalet. En sådan bestämmelse kan dock inte hävdas i efterhand mot en godtroende förvärvare.

Istället för att använda sig av försäkringskassans bedömning så kan bolaget på egen hand utforma en utköpsklausul som aktualiseras om part drabbas av nedsatt arbetsförmåga. Bestämmelsen kan införas i ett aktieägaravtal och ges följande utformning:

Avtalets parter förbinder sig att under avtalstiden vara verksamma i bolaget i genomsnitt minst 40h/vecka. Vid långvarig sjukdom som på ett väsentligt sätt påverkar partens arbetsförmåga äger övriga parter rätt att entlediga honom eller henne. Den entledigade parten har rätt till X månadslöner i samband med entledigandet.

Bestämmelsen kombinerar regler om arbetsplikt med en möjlighet till utköp. Genom en sådan klausul har övriga delägare möjlighet att snabbt bli av med den arbetsoförmögne delägaren. Samtidigt går inte denne helt lottlös eftersom han garanteras ett visst antal månadslöner. Risken är dock stor att det lilla privata aktiebolaget har högst begränsade resurser och inte kan betala någon typ av avgångsvederlag. Den entledigade riskerar då att hamna i en besvärlig situation utan någon ekonomisk trygghet. Ett annat problem med den här utformningen av klausulen är att det inte

tydligt framgår var gränsen går för väsentligt nedsatt arbetsförmåga. En lösning på det problemet är att klausulen stipulerar vad som är väsentligt nedsatt arbetsförmåga, exempelvis i form av ett visst antal frånvarotimmar. Problemet med detta är att en av entreprenörerna kan sköta sitt arbete på distans med relativt hög frånvaro medan en annan delägare i princip är tvungen att vara på plats 40 timmar/vecka. Ett annat alternativ är att slopa kravet på 40h/vecka och istället uttrycka det heltid eller fullt ut. En sådan reglering blir mer flexibel, men riskerar samtidigt att framstå som alltför oklar. Genom bestämmelsen om skyldighet att vara verksam 40h/vecka har man i alla fall något konkret att gå på. Även om aktieägaravtalen kan skraddarsys för viss part är finns det risk för att denne ogärna underkastar sig strängare bestämmelser än övriga parter, eftersom det kan uppfattas som orättvist. Det finns därför hinder mot att tillämpa individualiserade regler gällande arbetsplikt.

En närliggande fråga är huruvida aktieägaravtalet ska stadga något om arbetsfördelningen mellan parterna. I vissa fåmansbolag har delägarna varsitt specialområde och sköter mer eller mindre sitt. I andra bolag jobbar delägarna med samma saker. Oavsett detta kan det vara bra med en tydlig arbetsfördelning mellan delägarna, i mitt fall A, B och C. Risken finns annars för konflikter kring arbetsfördelningen och i värsta fall fullständiga läsningar. Det finns risk för att A och B tillsammans sätter C i en ogynnsam position genom en orimlig arbetsfördelning. En inbördes reglering av arbetsuppgifterna kan även ge viss vägledning för de fall när en parts arbetsförmåga ska bedömas. Arbetsfördelningen kan förmodligen även regleras i anställningsavtalen. En dubbelreglering riskerar dock att medföra tveksamheter om vad som gäller, framförallt om aktieägaravtal och anställningsavtal innehåller motstridiga uppgifter gällande arbetsfördelningen och bör därför undvikas.

Eftersom det är omöjligt för entreprenörerna att veta exakt hur bolagets verksamhet kommer att se ut i framtiden, går det inte att förutse hur allvarliga följder olika typer av arbetsförmåga faktiskt ger bolaget, eller vilka möjligheter som kommer finnas att erbjuda personen med nedsatt arbetsförmåga andra uppgifter i bolaget. Möjligen kan man avtala att parternas roller i bolaget ska omförhandlas med vissa intervall, men det kan vara svårt att hitta en bra form för detta och det finns alltid en risk för eftersläpning med följden att reglerna blir inaktuella och icke ändamålsenliga. Det kan vidare vara så att parterna vid bildandet var fullt eniga om hur mycket arbete de skulle lägga i bolaget, men att de sedan har utvecklats åt olika håll. A och B kanske har fått barnbarn och köpt sig ett fritidshus i Roslagens skärgård, medan C:s barn är utflugna och han därför är mer motiverad än någonsin att satsa på bolaget. En parts nedsatta arbetsförmåga kan därför vara en i raden av faktorer som gör att personen inte längre vill lägga ner lika mycket arbete i bolaget. Den ursprungliga regleringen av arbetsplikten kan därför kännas inaktuell och angripas från olika håll. Det kan därför finnas behov av att se över regleringen, men det kan samtidigt vara svårt att enas om nya regler. Möjligen behövs det någon typ av tidsfrister för att undvika alltför omvälvande förändringar. Det går att stadga att avtalet ska gälla minst X antal år och därefter förnyas och ha X månaders uppsägningstid. Samtidigt finns det även där risk för att bestämmelsen då framstår som mer klar än den i praktiken är, eftersom vissa omvälvande händelser kan göra att parterna inte längre kan uppfylla sina formella förpliktelser enligt avtalet.

Frågan är inte endast om personen kan fortsätta sitt jobb. Ska en person som går ner i arbetstid eller slutar sin anställning tillåtas vara kvar som aktieägare, med samma inflytande över bolaget som andra delägare och som han själv tidigare haft, trots att han inte längre är verksam i samma utsträckning och vilken ersättning ska han ha om han är kvar? Är det möjligt att vara anställd på deltid med inskränkta befogenheter, eller ställer detta bara till problem och vad ska hända med ett eventuellt styrelseuppdrag? Det kan låta väl tufft att kräva heltid, men faktum är att fåmansbolagens

verksamhet ofta är beroende av att också ägarna verkligen brinner för sitt arbete och denna drivkraft kan vara nödvändig för bolagets fortlevnad. Det kan därför finnas problem med att ha en halvtidssjukskriven delägare. Bestämmelser liknande de som nämnts ovan gällande anställningen kan därför tillämpas även för delägarskapet och styrelseuppdraget. Det är inte nödvändigt att regleringen är identisk, men det kan vara bra om den bygger på liknande principer. Det kan hävdas att bolaget går miste om viktig kompetens genom att helt klippa banden med en part som drabbats av nedsatt arbetsförmåga. Samtidigt kan det vara svårt att vara verksam på deltid i ett fåmansbolag och jag skulle säga att detta inte nödvändigtvis bara gäller anställningen utan även delägarskap och styrelsearbete.

Sammanfattningsvis finns det många problem som kan uppkomma i bolaget om en delägare drabbas av sjukdom eller skada som sätter ned arbetsförmågan. En reglering som syftar till att stärka en part riskerar att försvaga en annan oskäligt mycket. Det handlar hela tiden om att balansera olika intressen och ett aktieägaravtal gällande arbetsplikt kombinerat med en utköpsklausul kan därför fylla en viktig funktion. En stor fördel med aktieägaravtalet är att det möjliggör bolagsspecifik och individualiserad reglering som kan utformas efter förutsättningarna i det enskilda fallet. Det är ofta en fördel att reglera en fråga för att undvika oklarheter. Det finns emellertid en risk för att en omfattande reglering invagar parterna i en falsk trygghet eftersom omständigheterna framstår som klarare än det faktiskt är och att reglerna snabbt blir inaktuella och därmed förlorar sitt värde, eller rentav gör skada.

3.5 Händelse 2: Konkurs

Den andra händelsen som jag väljer att ta upp är parts konkurs. En konkurs har till skillnad från arbetsförmågan en tydlig definition och det finns en naturlig gräns mellan att vara försatt i konkurs och att inte vara det.

En delägare som har halvknackig privatekonomi utgör i regel ingen fara för bolaget. Om han däremot drabbas av konkurs är situationen mer problematisk och personen kan inte ha kvar sina aktier. Han får heller inte vara kvar i styrelsen, enligt 8 kap 11 § ABL. Det kan uppkomma problem i samband med att man ska hitta en ny styrelseledamot, eftersom fåmansbolagens verksamhet generellt är uppbyggd för att involvera en sluten krets. Det finns ingen tydlig lagregel som talar om vad som ska hända med anställningen. Övriga delägare kan ha ett intresse av att den konkursdrabbade arbetar kvar i bolaget, eftersom han kan besitta en värdefull kompetens och bidra till kontinuitet. Vidare sköter personen inte nödvändigtvis sitt jobb sämre bara för att han har dålig privatekonomi, eftersom det inte finns någon direkt koppling mellan hans privata ekonomi och aktiebolagets. Samtidigt kan det finnas problem med att bolaget förknippas med en konkursdrabbad person. Ett fåmansbolag med ambitioner är beroende av förtroende från kunder och leverantörer. Det kan finnas presumtiva kunder och leverantörer som drar sig för att göra affärer med bolaget om de känner till att ledande företrädare är försatta i personlig konkurs och det kan leda till förlorad goodwill. Det kan vidare bli problem med att få in en ny styrelseledamot om denne inte ska vara anställd i bolaget, på grund av att den konkursdrabbade istället arbetar kvar. I samband med detta finns det risk för att den tidigare balansen och rollfördelningen i bolaget rubbas och en konkursdrabbad persons framtida roll i företaget är långt ifrån självklar.

Vem som bör ha rätt att förvärva den konkursdrabbades aktier varierar efter hur majoritetsförhållandena ser ut i bolaget och en rad avväganden kan behövas. Om parten C tidigare getts ett extra stort aktieinnehav, ökat röstvärde eller på annat sätt stärkt ställning i förhållande till makarna A och B skulle hans ställning bli mycket dominant och han skulle få egen majoritet om han

gavs rätt att förvärva aktier i samband med A:s eller B:s konkurs. Om han däremot tidigare bara ägt 1/3 av aktierna kan det vara viktigt för honom att inte B förvärvar alla A:s aktier vid dennes konkurs, eftersom B därmed skulle få en mycket dominant ställning. B kan å sin sida argumentera för att hon ska ha rätt att förvärva maken A:s aktier, eftersom det är skäligt att makarnas totala ägande är lika stort som tidigare. Det är dock inte rimligt att en person som tidigare bara haft en stödfunktion helt dominerar bolaget efter en delägars konkurs. Det kan bli fallet om B tidigare haft en stödfunktion och tillåts förvärva A:s aktier.

3.5.1 Viktiga hänsyn vid konkurs i typfallet

Efter konkursen råder gäldenären inte längre över sin egendom. Den sköts istället av en konkursförvaltare, som utses av rätten enligt 7 kap 2 § Konkurslagen. Ett viktigt syfte med förvaltningen är att borgenärerna ska få ut sina fordringar. Det mesta talar för att förvaltaren gärna ser en snabb försäljning av aktierna, men samtidigt kan det uppstå konflikter kring priset för aktierna eftersom de kvarvarande delägarna, som tänkt förvärva aktierna vill ha ett lågt pris, medan förvaltaren sannolikt vill få ut så mycket som möjligt till gagn för borgenärerna. Eftersom konkursförvaltaren inte binds av ett aktieägaravtal mellan A, B och C gällande villkor för aktieöverlåtelse fyller ett sådant avtal ingen egentlig funktion. Om övriga delägare förvärvat en insolvent delägars aktier till tydligt underpris kort innan denne går i konkurs finns det en betydande risk för att rättshandlingen återvinns, trots att de tre delägarna varit överens. Delägarna kan nämligen inte avtala bort regler i exempelvis Konkurslagen.

Följden av att priset inte kan regleras i förväg och sätts även med hänsyn till andra intressen än bolaget och dess delägare, kan bli att den formellt lösningsberättigade i praktiken inte kan lösa aktierna. En situation som inte är helt osannolik är att konkursen drabbar mer än en part, framförallt när två av bolagets delägare, i mitt exempel A och B, är gifta. Även om förvärv av aktier ofta kan ske genom en avbetalning över tiden och inte genom full omedelbar betalning, finns det risk för att delägaren tillika maken B inte har möjlighet att lösa den konkursdrabbade A:s aktier. Den formella rätten att förvärva aktier saknar då betydelse. En kompanjonsförsäkring liknande den som används vid en delägars dödsfall, som beskrivs nedan, är inte möjlig just vid parts konkurs. Alternativen är då att antingen låta C förvärva aktierna trots att det riskerar leda till att denne helt dominerar bolaget, ta in en anhörig eller utomstående med de risker som därmed följer, eller att sätta bolaget i likvidation. Det sistnämnda är i de flesta fall väl drastiskt. Ofta finns det i aktieägaravtalet en regel om att övriga parter har rätt att lösa den insolventa partens aktier. Regeln måste utformas efter de förutsättningar som råder i det enskilda fallet. Hänsyn måste tas till hur styrkeförhållandena i bolaget sett ut tidigare och om det är rimligt att denna ordning behålls i samband med A:s konkurs. En lösning kan vara att bolaget ändå sätter undan pengar som ska kunna användas om en delägare går i konkurs.

3.5.2 Konkurs och hembudsförbehåll

Delägare A går i konkurs.

Aktierna tillfaller konkursboet. Det är inte själva konkursbeslutet som utlöser hembudsskyldigheten. Det beror på att någon äganderättsövergång inte skett. Konkursboet och den aktieägare som gått i konkurs anses vara samma person och först när boet säljer aktierna vidare anses ett ägarbyte ha skett.¹⁰²Möjligen är Molins ställningstagande väl starkt, eftersom personen inte längre råder över "sin" egendom och att den förvaltas av en person utan koppling till A. Det kan därför argumenteras

---

¹⁰² Molin s. 145

för att klausulen bör aktualiseras när aktierna övergår på boet.

När hembudsklausulen aktualiseras saknar förvärvaren rösträtt för aktierna och måste erbjuda de lösningsberättigade att lösa aktierna. Dessa kan välja att förvärva aktierna, förvärva en del av dem eller avstå och därmed låta förvärvaren inträda i bolaget som fullvärdig medlem.

3.5.3 Konkurs och förköpsklausul

Om förköpsklausul används bör man göra samma bedömning av ägandefrågan som i hembudsfallet gällande om gäldenären och konkursboet är samma person. Istället för att drabba förvärvaren gäller förköpsklausulen mot överlåtaren.

De lösningsberättigade väljer antingen att köpa aktierna eller att låta överlåtaren sälja aktierna utan att veta vem förvärvaren är. Det kan vara en nackdel för de förköpsberättigade i förhållande till om hembud hade använts. Om den som förvärvat aktierna är en synnerligen lämplig kan en parts förköp ske i onödan.

I förköpsfallet har man inte heller en faktisk affär som riktmärke när priset på aktierna ska bestämmas. Det kan därför uppstå konflikter gällande priset för aktierna. Inte bara mellan överlåtare och förvärvare, även fordringsägarna kan bli inblandade.

3.5.4 Konkurs och samtyckesklausul

Om endast samtyckesklausul tillämpas kan konkursboet sälja aktierna vidare, utan skyldighet att först behöva konsultera några lösningsberättigade, eftersom samtyckesklausulen enligt 4 kap 10 § ABL inte gäller vid konkurs.

3.5.5 Rösträtt vid utträde på grund av konkurs

Vad som gäller vid parts konkurs beror på hur man anser att en övergång skett mellan parten i konkurs och konkursboet som därefter förvaltar personens egendom. Om ingen övergång anses ha skett kan konkursboet inneha aktierna under en relativt lång period kan en del problem uppstå. A, B och C kan inte ingå ett avtal gällande aktierna, som binder en framtida konkursförvaltare i händelse av konkurs. Inte heller de överlåtelsebegränsande klausulerna i bolagsordningen fyller någon funktion i detta sammanhang. Det finns därför risk för att bolaget drabbas av en långvarigt nedsatt besluts- och handlingsförmåga vid delägars konkurs genom att en av domstol utsedd konkursförvaltare får rollen som tungan på vågen. Det är självfallet ingen önskvärd utveckling. Det bästa för alla parter vore förmodligen om kvarvarande solventa förvärvar aktierna i ett tidigt skede, allra helst innan konkursen. På så vis behåller man kontroll över bolaget samtidigt som boet får in pengar till gagn för borgenärerna. Samtidigt finns det en risk för att en sådan rättshandling återvinns om A:s borgenärer kan anses missgynnade av rättshandlingen.

Om ett aktieägaravtal används för att reglera ägandet ska detta enligt huvudregeln upphöra vid parts konkurs. Det följer av 2 kap 27 § Handelsbolagslagen. Det är dock möjligt att införa en bestämmelse i aktieägaravtalet som stadgar att konkursboet ska träda ur avtalet istället för att hela avtalet upphör. Det gör att ett fungerande aktieägaravtal kan fortsätta gälla mellan de kvarvarande parterna. Konkursboet måste dock biträda avtalet enligt 2 kap 29 § BL för att en sådan bestämmelse ska bli giltig. Det innebär att det alltid finns en osäkerhet, oavsett vad man avtalat eftersom avtalet endast binder kontrahenterna. Det finns därför en risk med att införa en omfattande reglering som ger sken av att klargöra vad som gäller i olika situationer utan att detta är fallet och det finns därför anledning

att inte ingå alltför omfattande aktieägaravtal. Det finns tydliga problem som enkelt kan identifieras, men som är betydligt svårare att lösa. Förmodligen är det lämpligare att detta sker genom lagstiftning än genom aktieägaravtal.

Det faktum som talar för att situationen ändå ska kunna lösas på ett bra sätt vid parts konkurs, trots att det är svårt att reglera frågorna i förväg, är att inte heller borgenärerna tjänar på att bolaget går omkull. Tvärtom har de ett intresse av att bolaget finns kvar och är lönsamt. Det talar för att även konkursförvaltaren iakttar bolagets bästa, trots att han inte personligen gynnas av att bolaget går med vinst. Även om det självklart kan uppstå problem och ovisshet i samband med en delägars konkurs finns det anledning att känna tillförsikt för att man ska kunna lösa dessa, trots att möjligheterna att ingå bindande aktieägaravtal i bolagets bästa är begränsade.

3.6 Händelse 3: Skilsmässa

Den tredje typfallshändelsen som jag väljer att ta upp är att delägarna skiljer sig. Om partens aktieinnehav är giftorätts gods innebär det att en ex-hustru eller ex-make kan inträda som ny delägare i samband med skilsmässan, medan så inte är fallet om det rör sig om enskild egendom. Teoretiskt sett är det såklart önskvärt för andra delägare om delägarskapet är enskild egendom, eftersom delägarkretsen på så sätt hålls sluten. Det kan dock vara svårt i praktiken att under pågående äktenskap införa äktenskapsförord, som håller delägens make/maka utanför bolaget vid en eventuell skilsmässa.

Två sambor som separerar påverkar i regel inte bolaget eftersom endast det gemensamma bohaget utgör samboegendom. Eventuellt aktieinnehav faller därför utanför definitionen av samboegendom.

Om A och B skiljer sig kan det, vid en första anblick, verka förhållandevis oproblematiskt eftersom såväl deras egna som deras sammanlagda aktieinnehav är lika stort som tidigare under förutsättning att de sedan tidigare ägt lika stora andelar. Däremot kan deras ursprungliga lojalitet vändas till ett illojalt beteende mellan de forna makarna och det kan innebära ändrade majoritetsförhållanden i bolaget. Det är inte helt osannolikt att A och B vill att exmaken försvinner från bolaget och gör allt för att motarbeta denne. Det kan också finnas en tidigare reglering som införts för att stärka C:s ställning i förhållande till makarna A och B. När de sistnämnda inte längre är gifta kan en sådan reglering riskera att leda till oskäligen följder. Om A tidigare haft ett större aktieinnehav än B och övriga tillgångar inte räcker kan vissa av A:s aktier tillfalla B i samband med skilsmässan och därmed ändra ägarstrukturen. En skilsmässa mellan A och B kan därför få betydande följder för bolaget. Om det istället är C och D som skiljer sig och C:s aktieinnehav är giftorätts gods kan följden av deras skilsmässa bli att maken D har rätt till hälften av aktierna om C:s övriga tillgångar är begränsade. Bolaget kan därmed få en ny aktieägare trots att övriga delägare inte önskar det. Ett aktieägaravtal mellan A, B och C om att aktierna ska utgöra enskild egendom kan ha betydelse vid en skilsmässa mellan A och B, men är inte bindande för D som inte ingått avtalet. En överlåtelsebegränsning i bolagsordningen kan emellertid stadga att övriga aktieägare har rätt att lösa aktierna vid en sådan händelse och en sådan bestämmelse omfattar även D. Liksom vid andra typfall finns det vissa frågetecken gällande hur aktierna ska värderas och det finns förmodligen stor risk för att D vill ha mer betalt än de ursprungliga delägarna är villiga att betala.

3.6.1 Hembudsklausul vid skilsmässa

Om A och B skiljer sig och de tidigare haft olika stora andelar och dessa utgjort giftorätts gods, kan följden av skilsmässan bli att aktierna övergår från den ena maken till den andra och att

hembudsklausulen utlöses. Den make som förvärvat aktierna måste då erbjuda den eller de lösningsberättigade att förvärva dem. Vem som bör ha rätt att förvärva aktierna varierar från fall till fall. Regleringen bör ha utgångspunkt i bolagets bästa och det är viktigt är att bolaget inte skadas. Å ena sidan kan det vara lämpligt att ingen av de kvarvarande delägarna får egen majoritet, medan det å andra sidan kan vara önskvärt att den person som har störst kunskande och/eller engagemang också får det största inflytandet. Om de nyskilda makarna tidigare haft helt olika roller i bolaget och detta har motiverat olika innehav, är det lämpligt att den strukturen behålls och att den make som fått lämna ifrån sig aktier vid skilsmässan också har rätt att förvärva dem.

Om C och D skiljer sig, C:s aktier utgör giftorättsgods och makarna i princip saknar övriga tillgångar får maken D hälften av aktierna vid skilsmässan. Hon får dock ingen rösträtt i detta skede och är skyldig att erbjuda de lösningsberättigade att lösa aktierna om hembudsklausul används. I en sådan situation kan det vara lämpligt att lösningsrätten tillfaller C eftersom aktierna tidigare tillhört honom, men det kan finnas andra omständigheter som talar mot detta.

Om ingen överlåtelsebegränsande klausul hade funnits hade de bara fått acceptera D:s inträde och det är självfallet ingen önskvärd situation.

I båda dessa fall är det tydligt att en delägares skilsmässa kan innebära en genomgripande ändring i ägarstrukturen och att en hembudsklausul därför kan fylla en viktig funktion. Samtidigt ger inte hembudsklausulen något svar på vem lösningsrätten ska tillfalla. Det är därför lämpligt att detta regleras genom ett aktieägaravtal. Avtalet bör anpassas efter förutsättningarna i det enskilda fallet och det är därför vanskligt att i detalj resonera kring hur det bör se ut. Det framgår dock tydligt att aktieägaravtalet och reglering i bolagsordningen bör användas tillsammans för bästa resultat.

Det kan uppstå meningsskiljaktigheter om priset för aktierna i samband med att dessa ska lösas. Om B förvärvat aktier i samband med skilsmässan finns det en stor risk för att hon vill ha mer betalt för aktierna, än de lösningsberättigade är beredda att betala. Någon typ av värdering bör ha skett i samband med bodelningen, men om det råder osämja mellan C och hennes tidigare maka D finns det risk för en segdragen strid om priset för aktierna. Det är svårt att hitta bra lösningar på den problematiken eftersom det inte finns någon egentlig marknad för aktierna.

3.6.2 Förköps- eller samtyckesklausul vid skilsmässa

Eftersom förköps- och samtyckesklausulen endast omfattar överlåtelser¹⁰³ och inte förvärv är de bara tillämpliga vid övergång genom köp, byte och gåva. Därmed är de inte tillämpliga vid bodelning i samband med skilsmässa. Ett ägarbyte i samband med bodelning efter skilsmässa påverkas alltså inte av dessa förbehåll. Inget hindrar dock att samtyckes- eller förköpsförbehåll gällande den typen av förvärv införs i ett aktieägaravtal.

3.6.3 Aktieägaravtal vid skilsmässa

Ett allmänt problem med reglering via aktieägaravtal är, som nämnts, att det bara binder de parter som ingår avtalet. Bolaget, parter som tillkommer senare och andra som inte skrivit under omfattas exempelvis inte. Det är därför svårt för aktieägarna att avtala om att en aktieägars maka inte ska ha rätt till aktierna. I mitt exempel blir alltså inte C:s maka D bunden av ett aktieägaravtal som A, B och C har ingått gällande rätt att lösa aktierna eller priset för dessa vid en eventuell skilsmässa mellan C och D. Att D förmodligen låter övriga parter lösa aktierna om beloppet är tillräckligt högt är en

---

¹⁰³ Se ABL 4:9 p 2, 4:19 p 2 jfr 4:27 p 2

annan sak. Äktenskapsbalken gäller om inte D själv har avträtt sin rätt. Det kan därför medföra att ett ingått aktieägaravtal inte är så tydligt som det kan verka vid en första anblick. Vidare finns det alltid en chans/risk att ett aktieägaravtal jämkas enligt 36 § Avtalslagen, men det tillhör inte vanligheterna att ett avtal mellan två någorlunda jämnstarka parter jämkas enligt denna paragraf. Möjligen kan det vara idé att ingå någon typ av avtal med D i samband med att bolaget bildas. Det bör vara lättare att få D att gå med på att aktierna ska värderas till visst belopp eller efter viss modell i samband med en eventuell skilsmässa från C, än att aktierna ska vara C:s enskilda egendom. På så vis kan man sägas mötas på halva vägen och undviker fullständiga lösningar.

Vid sidan av de bestämmelser kring lösningsrätten som jag behandlat ovan, kan ett aktieägaravtal även innehålla en rad andra bestämmelser som aktualiseras i samband med skilsmässa. Exempelvis kan man avtala att parterna hela tiden ska agera i bolagets bästa och inte låta personliga stridigheter i samband med till exempel skilsmässa gå ut över bolaget. Om parterna i samband med skilsmässan verkligen inte kommer överens är det dock tveksamt om en överenskommelse att agera i bolagets bästa verkligen har någon betydelse. Vidare ger en sådan skrivning mycket stort utrymme för tolkning och det finns därför risk för att avtalet inte tillför särskilt mycket. Alternativet är att försöka sig på en uppräknig av de olika problemsituationer som kan uppkomma i samband med parts skilsmässa och hur dessa ska regleras, men problemet med den lösningen är att förfarandet blir ytterst omständligt och det finns alltid en risk för att man inte reglerat alla tänkbara situationer och att eventuella oklarheter kvarstår. I andra fall kan reglerna medföra orimliga följder. Det går vidare att avtala att någon av makarna A eller B ska lämna bolaget vid skilsmässa, för att undvika att bolaget skadas av deras inbördes käbbel. Fördelen med en sådan reglering är att deras osämja inte påverkar bolaget. Nackdelen är att bestämmelsen riskerar att slå onödigt hårt både mot den enskilde och mot bolaget som förlorar viktig kompetens. Det är inte säkert att en skilsmässa automatiskt leder till att ett samarbete är omöjligt.

En generell risk med aktieägaravtal är att olika delägare med tiden lyder under olika typer av reglering. Det kan leda till obalanser och orättvisor mellan ägarna och att det skydd som aktieägaravtalet är tänkt att ge inte förverkligas. Om reglerna istället finns i bolagsordningen slipper man den problematiken, men förlorar samtidigt möjligheten till individualiserad reglering. Hembudsklausulen fyller en viktig funktion om man vill hålla delägarkretsen slutet även efter parts skilsmässa trots den begränsade möjligheten till individualiserade lösningar. Dess giltighet är otvetydig eftersom den till skillnad från aktieägaravtalet inte bara binder avtalets parter. Det faktum att samtyckes- och förköpsklausuler inte omfattar förvärv gör att hembudsklausulen framstår som nödvändig i dessa situationer. För att underlätta hanteringen och för att kunna anpassa lösningsrätten till omständigheterna i det enskilda fallet bör ett aktieägaravtal användas.

3.7 Händelse 4: Part avlider

Den sista händelsen som jag väljer att ta upp i mina typfall är att part avlider. En avliden kan naturligtvis inte vara kvar i bolaget och till skillnad från vad som är fallet vid arbetsoförmåga uppstår inga gränsdragningsproblem kring detta. Däremot kan det finnas olika åsikter om vem som ska ha rätt att förvärva den dödes aktier.

Enligt huvudregeln i Ärvdabalken 3 kap 1 §, ärver den efterlevande maken den avlidne. Det gäller även aktierna om inget annat avtalats. Om A avlider ärver maken B således aktierna. Undantag görs emellertid enligt samma paragraf om den avlidne har ett särkullsbarn. Det innebär i mitt exempel att särkullsbarnet F ärver A redan vid dennes dödsfall, medan hans halvsyskon E inte får något i detta skede. Om A:s övriga tillgångar inte räcker till för att F ska få ut sitt arv kan aktierna användas. Om

C avlider ärver C:s maka D aktierna. Det finns emellertid möjlighet att ge befintliga delägare eller en utomstående lösningsrätt för aktierna genom ett förbehåll i bolagsordningen, eller genom ett aktieägaravtal. Övriga aktieägares inställning till att en delägars efterlevande inträder kan variera. En viss efterlevandes inträde kan välkomnas, medan andra personer till varje pris behöver hållas utanför bolaget. Det kan vidare finnas anledning att hålla ägarkretsen slutet. Den problematiken är i princip densamma som vid övriga typhändelser och kommer därför inte att behandlas utförligt här.

Huvudregeln enligt sambolagstiftningen är att sambos inte har rätt till annan egendom än det gemensamma bohaget. Det är dock möjligt att testamentera aktierna i bolaget till sin sambo så länge eventuella övriga arvingar får ut sin laglott och ingen klausul i bolagsordningen sätter stopp för det. Om övriga arvingar inte får ut sin laglott kan sambon bli tvungen att, så att säga, köpa loss aktierna från dem. Detsamma gäller om aktierna har testamenterats till en utomstående och arvingarna inte får ut sin laglott. I mitt tyfall är dock samtliga delägare gifta.

Det bör vara möjligt att införa en bestämmelse i aktieägaravtalet som går ut på att aktier inte får testamenteras utan att övriga delägare först konsulteras. En sådan bestämmelse kan framförallt vara betydelsefull om överlåtelsebegränsande klausuler saknas, eftersom följderna annars blir att övriga delägare inte kan påverka arvtagares inträde. Bestämmelsen kan framstå som inskränkande, men kan motiveras med att en slutet delägarkrets är viktig i fåmansbolagen. Testamentstagaren bör dock inte vara bunden av ett aktieägaravtal som han inte känner till.

3.7.1 Hembud vid parts dödsfall

Hembudsklausulen har beskrivits ovan och gäller även vid arv. Om en delägare avlider övergår aktierna på dödsboet. De anses inte ha bytt ägare genom detta, enligt 4 kap 29 § ABL. Om hembudsklausulen används aktiveras den när boet säljer aktierna vidare, eller ett år efter att aktierna övergått på dödsboet. Det finns följaktligen en bortre tidsgräns för hur länge dödsboet kan inneha aktierna. Genom hembudsklausuler kan övriga delägare ges rätt att förvärva de aktier som övergått på avlidens delägars maka eller annan genom arv. De kan även förvärva en del av aktierna. Ibland anges priset, men det är inget måste. Om priset inte anges ska det enligt 4 kap 28 § ABL motsvara vad som kan anses gälla vid en försäljning under normala omständigheter.

Om A avlider och B samt särkullsbarnet F ärver aktierna kan C vara lösningsberättigad. C får då ta ställning till om han vill förvärva de aktier som hembudsklausulen ger honom rätt till eller om dessa ska övergå på den efterlevande maken och/eller F. Mycket talar för att F är mer intresserad av att få ut sitt arv än att bli i bolaget. Enligt 4 kap 28 § p 3 ABL ska hembudsklausulen ange hur lösningsrätten fördelas mellan olika parter. Jag har tidigare nämnt att det ibland är önskvärt att de kvarvarande delägarna har lika stora innehav medan det i andra fall är en fördel om den ena delägaren får egen majoritet. Problematiken är densamma som vid övriga typhändelser. Även vid dödsfall kan man låta lösningsrätten tillfalla en utomstående.

3.7.2 Viktiga hänsyn i samband med dödsfall

Det kan vara så att en av makarna på något sätt haft en nyckelroll i bolaget och den andra maken spelat en mindre framträdande roll. Om så är fallet kan det vara så att C inte gärna driver bolaget vidare med den mindre aktiva maken. Den sistnämnda har kanske vare sig kunnande eller intresse av att driva bolag. Om C känner så redan vid bolagets bildande är det bra om hembudsklausulen anpassas efter det. Det kan ske genom C:s lösningsrätt görs olika stark beroende på vem som avlider. På så vis undviks en situation där C blir sittande med ett aktieinnehav på 50 % eller mindre

tillsammans med en delägare som inte riktigt har viljan eller kunnandet att driva bolag. Det kan vara viktigt eftersom en majoritetsägare som saknar nödvändig kunskap naturligtvis riskerar att allvarligt skada bolaget. Regeln i 22 kap 1 § om att majoritetsägare har rättighet och skyldighet att lösa ut minoritetsägaren blir inte tillämplig om parterna tidigare haft ungefär lika stora andelar i bolaget.

Om det istället är C som avlider kan bolaget få en ny delägare, eftersom C var gift med makan D, som tidigare varken varit eller anställd i bolaget. Genom de arvsrättsliga reglerna ärver den efterlevande maken aktierna när skiftet görs. Om en hembudsklausul tillämpas kan A och B eller en utomstående part ges rätt att lösa aktierna. Antingen till ett i förväg bestämt pris eller till ett pris som motsvarar vad som gäller på den öppna marknaden. Det är möjligt att flera personer samtidigt gör anspråk på en avlidens delägars aktier. Det är därför önskvärt att frågan regleras i förväg. Lösningrätten kan även delas mellan befintliga aktieägare och utomstående. På så vis kan den avlidnes önskan om att få in en vän eller anhörig uppfyllas, samtidigt som de befintliga delägarna fortsatt har kontroll över bolaget. En nackdel med detta förfarande skulle kunna vara att den nya delägaren, genom att ha en liten ägarandel, blir lite av en "lame duck" utan egentligt inflytande över bolagets angelägenheter. Det finns också risk för att två block av aktieägare som kontrollerar varandra och därmed framkallar låsningar.

Det är möjligt att ge en delägars barn lösningrätt vid dennes dödsfall. Det går att utforma hembudsklausulen så att barnen E och F äger lösningrätt för det fall att någon av makarna A och B avlider, eller att införa en sådan bestämmelse i ett aktieägaravtal. Aktieägaravtalet gäller emellertid bara de parter som ingått avtalet. Om endast ett av barnen anses besitta de egenskaper som krävs för att kunna fungera som delägare, kan lösningrätten tillfalla det barnet. Om man i förväg har bestämt att E och/eller F har rätt att inträda har C förhoppningsvis varit medveten om klausulens följder när han godkände den, eftersom möjligheten att stoppa en sådan överlåtelse i efterhand är mycket begränsad.

En parts dödsfall riskerar att leda till genomgripande förändringar av delägarkretsen. Eftersom hembudsklausulen inte automatiskt utlöses när aktierna övergår till dödsboet utan först efter ett år eller när boet säljer aktierna vidare enligt 4 kap 29 § ABL inträder dödsboet i bolaget. Det går att argumentera för att dödsboet som äger aktierna representerar den dödes vilja och det är rimligt att boet innehar rösträtt för den avlidnas aktier. Samtidigt kan man tänka sig att de tidigare delägarna bör ha rösträtten för att på så sätt åstadkomma kontinuitet för bolaget. Eftersom ett aktieägaravtal endast binder parterna finns det risk för att frågan inte blir särskilt mycket klarare om ett aktieägaravtal mellan A, B och C säger att de kvarvarande ursprungliga delägarna ska inneha rösträtten under hembudstiden. Det kan snarare vara så att man endast skapar en illusion av detta, eftersom dödsboet inte ingått avtalet och därmed inte är bundet. Samtidigt kan kändedomen om att aktieägaravtal endast binder avtalsparterna vara låg och utomstående kanske därmed ändå rättar sig efter det som avtalats. Avtalet kan därför bli handlingsdirigerande och ge förutsebarhet utöver dess strikt juridiska giltighet.

3.7.3 Förköps- och samtyckesklausul vid dödsfall

Förköps- och samtyckesklausuler är inte tillämpliga vid arv och testamente och påverkar inte ägarbyten till följd av dessa händelser. Det följer av 4:9 respektive 4:19 ABL. När en delägare avlidit och aktierna övergått på arv- eller testamentstagaren är de befintliga aktieägarnas enda möjlighet att förhindra övergången i detta fall att vädja till arv- eller testamentstagarens välvilja om ingen överlåtelsebegränsning avtalats. Det handlar då om en ickejuridisk åtgärd. I övrigt kan de befintliga delägarna inte göra något för att förhindra övergången.

3.7.4 Kompanjonsförsäkring

En formell rätt att förvärva aktier är utan värde om den berättigade saknar ekonomiska medel att utnyttja sin rätt. Ett sätt att frångå den problematiken är att teckna en så kallad kompanjonsförsäkring. Kompanjonsförsäkringen är en livförsäkring på övriga aktieägares liv och hjälper den formellt lösningsberättigade att i praktiken kunna utnyttja sin rätt. Försäkringen aktiveras just vid dödsfall, men inte vid sjukdom eller arbetsoförmåga. Tanken är att försäkringen ska täcka lösenvärdet av den avlidnes aktier. I mindre bolag används i regel korsvist ägda kompanjonsförsäkringar. Med det menas att A tecknar en försäkring på B:s och C:s liv, B på A och C och så vidare. Det kan leda till att en yngre delägare får betala höga premier på äldre kompanjoners liv medan dessa betalar låga premier för den yngre. Den yngre kan därför uppfatta de höga premierna som orättvisa. En intern bestämmelse kan dock stadga att parterna delar lika på samtliga premier. Ett annat alternativ är att låta bolaget betala premierna och därmed äga försäkringen. Vid en delägars dödsfall får företaget ut försäkringsbeloppet. Därefter bildar A och B ett nytt företag och överläter sina aktier i det gamla företaget till det nya. Det nya bolaget köper ut C:s aktier från dennes dödsbo och betalar med revers. Därmed blir det gamla bolaget ett dotterbolag till det nybildade bolaget. Efter bolagsstämman kan försäkringsbeloppet överföras från dotterbolaget till moderbolaget som koncernbidrag och reversen kan lösas. Fördelen med det förfarandet är att en yngre delägare inte belastas lika hårt medan nackdelen är att det framstår som krångligare än den korsvist ägda kompanjonsförsäkringen.¹⁰⁴

Mycket talar för att såväl särkullsbarnet F som C:s maka D inte vill behålla sina aktier i bolaget vid A:s respektive C:s dödsfall, utan snarare vill få ut pengar för dessa. Om inte de kvarvarande delägarna har ekonomiska resurser att lösa ut dem kan det uppstå problem och i längden kan bolagets verksamhet vara hotad. Därför fyller kompanjonsförsäkringen en mycket viktig funktion. Att den lösningsberättigade, trots en hög aktievärdering, har möjlighet att lösa aktierna gör att risken för konflikter kring värderingen minskar, trots att kompanjonsförsäkringen inte behandlar själva aktievärderingen. Även om det finns nackdelar med kompanjonsförsäkringen så är fördelarna så stora att det framstår som orimligt att inte använda försäkringen, eftersom det är ett så effektivt redskap för att bevara en sluten ägarkrets och att ge den formellt berättigade möjlighet att utnyttja sin rätt. Problemet med en ung delägars höga premier på övriga parter kan lösas genom bolagsspecifik reglering.

3.8 Ägande via bolag

Vid sidan av de fyra typsituationer som ovan beskrivits och som kan ändra ägarstrukturen finns ytterligare en omständighet som kan leda till genomgripande förändringar av ägarkretsen. Ägandet kan nämligen ändras från att vara personligt till att ske via bolag eller vice versa. Det kan även vara så att ägandet övergår från ett bolag till ett annat, eller att ägarbolaget säljs. Dessa händelser skiljer sig till sin karaktär från övriga typsituationer, eftersom tvistefrågan lika mycket handlar om huruvida en överlåtelse faktiskt har skett som hur överlåtelser ska regleras.

Att äga aktier via bolag är en vanlig företeelse. Ibland bildas ett nytt bolag endast i syfte att förvärva aktier i ett gammalt bolag och ibland används ett befintligt bolag i detta syfte. Att fåmansbolagen ägs via andra bolag kan ha betydelse på flera sätt. Det kan vara enklare att attrahera investerare till ett indirekt ägande, eftersom det personliga ansvaret känns mer begränsat än vid ett direkt ägande. Vidare kan det vara lättare att ha många små aktieägare om ägandet sker via bolag. Dessutom kan

---

¹⁰⁴ <http://www.mybroker.se/kompanjonforsakring.pdf>

det indirekta ägandet tillämpas av skattetekniska skäl. Ett vanligt exempel på indirekt ägande är att investera i aktiefonder och det är en vanlig typ av fondsparande. I fondfallet rör det sig snarare om ett sprida riskerna i en investering än att slippa personligt ansvar eller att skaffa största möjliga inflytande över bolaget, medan andra hänsyn motiverar ett indirekt ägande i fåmansbolaget.

Om samtliga delägare i fåmansbolaget äger aktier via bolag råder en slags balans mellan dem. Ibland äger dock vissa delägare aktierna personligen medan andra äger aktierna via bolag. Det kan ses som ett ojämnt avtalsförhållande, eftersom den som äger aktierna direkt kan ha en mer utsatt position än den som äger aktier via bolag. I dessa fall kan det därför finnas ett behov av kompletterande regler som stärker den fysiska personens delägarskap och begränsar hans ansvar, även om ansvaret naturligtvis är ytterst begränsat i jämförelse med ansvaret för en delägare i ett handelsbolag. Samtidigt kan det finnas en risk i att stärka en delägare alltför mycket eftersom det kan sätta andra i en utsatt position, även om de äger aktierna via bolag.

3.8.1 Indirekt ägande och aktieöverlåtelse

Det bör i allmänhet inte ifrågasättas att aktierna byter ägare när de övergår från en fysisk person till en annan, men om kontrahenterna är nära släkt eller har annan tydlig koppling till varandra, så kan man göra undantag från de överlåtelsebegränsande reglerna. Om aktierna övergår från en privatperson till ett bolag som denne helt kontrollerar eller vice versa, kan det på samma sätt ifrågasättas om den överlåtelsebegränsande klausulen ska aktiveras, eftersom transaktionen inte nödvändigtvis är att betrakta som en ägarövergång. I vissa fall kan det vara så att en person på egen hand bildat bolaget endast för att därigenom förvärva aktier av sig själv, medan ägandet i andra fall sker genom bolag med flera andra delägare och verksamhetsgrenar. Det kan finnas ett betydande utrymme för tolkning av huruvida övergång skett och det kan därför vara bra att precisera vad som anses utgöra en ägarövergång. Om man inte vet när de överlåtelsebegränsande reglerna ska tillämpas, spelar det nämligen ingen roll hur omfattande dessa är.

Eftersom de traditionella överlåtelsebegränsningarna som kan införas i bolagsordningen inte ger något direkt svar på vad som anses utgöra en överlåtelse, så finns det ett behov av bolagsspecifik reglering kring detta, exempelvis i form av ett aktieägaravtal. Ett sådant avtal måste ta hänsyn till olika intressen. Samtidigt som det finns risk för att motparten känner sig bortdräbblad av en part som ändrar ägandet till att bli indirekt finns det risk för att den sistnämndas handlingsutrymme blir alltför begränsat. Eftersom situationen ser olika ut i olika bolag är det svårt att komma med generella lösningar. Det handlar snarare om att hitta en bra lösning efter förutsättningarna i det enskilda fallet och att försöka balansera olika intressen. Ett alternativ är en uttömmande uppräkningslista av de olika situationer som anses innebära en övergång. Fördelen med en sådan uppräkningslista är att det går att läsa sig till exakt vilka situationer som omfattas. Nackdelen är att det finns risk för att listan inte är uttömmande och att fall som borde omfattas av de överlåtelsebegränsande åtgärderna hamnar utanför. Det riskerar att leda till att oklarheter kvarstår och att orimliga och inkonsekventa bedömningar görs. Det andra alternativet är att använda en mer öppen bestämmelse som får tolkas i det enskilda fallet. Fördelen med en sådan reglering är att förutsättningarna i det aktuella fallet kan vägas in. Nackdelen är att det alltid finns en osäkerhet i den tolkning som görs och att denna kan påverkas alltför starkt av tillfälliga majoriteter.

En definition av begreppet överlåtelse kan se ut som följer:

Med överlåtelse anses ägarövergång från en person till en annan, från en person till ett bolag, från bolag till person och från bolag till bolag.

Med en definition som ovan blir det tydligare vad som gäller än om ingen reglering hade använts. Samtidigt kan definitionen ovan slå omotiverat hårt mot den enskilde. Det går att ifrågasätta det rimliga i att ett direkt ägande som ändras till att ske genom ett, av personen, helägt bolag anses innebära ett ägarbyte. En lösning är att klausulen uttryckligen undantar vissa övergångar. En risk med detta är att tydligheten blir mindre och gränsdragningsproblemen kvarstår och det finns alltid en risk för orättvisor eller otillfredsställande avgöranden i det enskilda fallet.

Följande typsituation kan mycket väl uppstå i ett fåmansbolag:

A äger personligen 1/3 av bolagets aktier. Efter att ha insett att det finns fördelar med att istället äga aktierna via ett bolag beslutar han sig för att bilda ett sådant enbart i syfte att ägandet i det första bolaget ska ske genom det andra bolaget. Eftersom det nybildade bolaget helt kontrolleras av A bryr han sig inte om att informera övriga delägare om transaktionen.

När C en tid senare får reda på det inträffade kan han hävda att aktierna har bytt ägare och att A brutit mot reglerna genom att inte ta hänsyn till bolagets hembudsklausul. A kan å sin sida hävda att någon ägarövergång inte har skett, men det blir svårt om regleringen ser ut som ovan, eftersom en överlåtelse i så fall måste anses ha ägt rum. Det är en fördel för C som får möjlighet att kontrollera A:s förehavanden och inte riskerar att plötsligt hamna i ett avtal med ett bolag som motpart. Samtidigt innebär det en betydande inskränkning i A:s förfoganderätt över aktierna och man kan hävda att en överlåtelse från A till ett bolag som helt kontrolleras av A inte bör betraktas som en överlåtelse. I varje fall inte som vilken överlåtelse som helst. En mindre inskränkande reglering skulle gynna A:s förfoganderätt, men även öka risken för att C hamnar i underläge som fysisk person med ett bolag som medkontrahent i avtalet. Dessa intressen får vägas mot varandra för att på så vis nå en kompromisslösning.

Om ett ägarbolag säljs till en utomstående kan denne överta kontrollen både över ägarbolaget och aktierna. Jag har tidigare nämnt att ägarförändringar kan orsaka tydliga problem i små aktiebolag och det krävs därför någon typ av reglering för dessa situationer. Den utomstående förvärvaren blir inte bunden av ett aktieägaravtal mellan A, B och C och det bör gälla även om det finns en bestämmelse om att den nya aktieägaren innan förvärvet måste inträda i ett befintligt aktieägaravtal. Innan den utomstående kan inträda i bolaget aktualiseras dock eventuella överlåtelsebegränsningar i bolagsordningen. Det bör gälla oavsett om aktierna säljs direkt eller om det sker indirekt genom att ägarbolaget säljs. Om så inte hade varit fallet skulle man alltför enkelt kunna kringgå de överlåtelsebegränsande förbehållen. Om A överlätit ägarbolaget och därmed aktierna till den utomstående H bör denne vara tvungen att hembjuda aktierna till B och C. B och C har alltså möjlighet att behålla kontrollen över bolaget trots att A:s ägarbolag säljs. Man kan säga att aktieägaravtalet gör stor nytta internt, men inte externt och att överlåtelsebegränsningar i bolagsordningen därför är synnerligen viktiga. Det kan möjligen uppstå problem kring värderingen av aktierna eftersom H inte bara köpt dessa utan köpt hela ägarbolaget som såklart kan innehålla andra värden. Om bolagsordningen innehåller regler om aktiernas värdering minskar risken för fullständiga låsningar, men parterna kan fortfarande vara oense om priset eftersom det, som nämnts, är mycket svårt att värdera ett fåmansbolag. Risken för konflikter mellan H och de lösningsberättigade bör vara mindre om bolaget har värderats löpande och H kan ta del av dessa siffror och beräkningar. På så vis blir det enklare för H att få insyn samtidigt som det ökar kraven på hans egna argument i prisfrågan. Det blir svårt för honom att bara säga att beräkningen är felaktig. Han blir tvungen att förklara varför det är så och hur värdet istället ska beräknas.

Om B och C inte skulle utnyttja sin lösningsrätt kan H ta över aktierna och ett tidigare aktieägaravtal mellan A, B och C som definierar vad som utgör en aktieöverlåtelse gäller inte H. Därmed finns det risk för att obalanser och orättvisor uppstå.

För tredje part är det förmodligen önskvärt att det tydligt framgår vem dennes motpart är utan att man först behöver trassla in sig i ett nät av moderbolag och dotterbolag som äger varandra kors och tvärs. Vidare kan det möjligen vara så att vissa personer avstår från att ingå avtal med ett bolag där ägarförhållandena är oklara eftersom det leder till ovisshet och svårigheter med att ställa motparten till svars om denne inte uppfyller sin del av avtalet. Liknande problem kan uppstå inom ett bolag om någon äger aktierna direkt och andra äger dem via bolag. Sammantaget talar dessa omständigheter för att viss restriktivitet ska omgärda ägande via bolag.

3.9 Olika skadeståndsansvar i typfallet

A och C är styrelseledamöter medan B inte är det. I fåmansbolagen har delägarna samtidigt flera roller som går i varandra och det kan därför vara svårt att avgöra i vilken roll en viss åtgärd vidtogs. Resultatet av att B inte ingår i styrelsen är att B inte har samma skadeståndsskyldighet som A och C. Även aktieägare kan bli skadeståndsskyldiga och det följer av 29 kap 3 §, men skadeståndsskyldigheten är som nämnts betydligt mer inskränkt än för styrelseledamot. Om B varit lika aktiv i en skadegörande handling som A och C är det otillfredsställande att hon inte kan ställas till svars för att gärningen inte utgör ett brott mot ABL, ÅRL eller bolagsordningen. Det finns därför skäl för att införa bolagsspecifik reglering som gör att alla parter får samma ansvar, om de är lika delaktiga. En sådan reglering kan införas i ett aktieägaravtal. Bestämmelsen kan ges följande utformning:

Delägarna A, B och C är solidariskt skadeståndsskyldiga för de skador som de tillsammans orsakat tredje part uppsåtligen eller genom oaktsamhet.

En sådan regel tydliggör att skadeståndsansvaret är solidariskt, men samtidigt finns det svårigheter med att avgöra vilka skador som faktiskt orsakats tillsammans. Det kan därför uppstå gränsdragningsproblem. Jag har svårt att se att man skulle kunna upprätta en uttömmande lista över de områden där skadeståndsskyldigheten är solidarisk, eftersom det alltid finns en risk för att saker utelämnas. Trots bristen på förutsebarhet är det förmodligen nödvändigt att bedömningen av vilka skador som ska medföra solidarisk skadeståndsskyldighet görs i varje enskilt fall. Gränserna för vad som är uppsåtligt och var gränsen går för oaktsamhet, bör motsvara Skadeståndslagens regler.

Om bolagsstämmans verksamhet förblir oreglerad finns det risk för att felaktiga beslut drivs igenom på stämman och därmed blir nästan omöjliga att klandra, eller att ansvarsfrågan blir omöjlig att förutse. Det finns också en risk för att den felande parten falskeligen hävdar att han handlat på bolagsstämman och inte i egenskap av styrelseledamot för att undgå ansvar och att motsatsen är svårt att bevisa. Därtill är det många beslut som fattas på stämman och det känns otillfredsställande att stämman utgör ett slags ”safe haven” ur ansvarssynpunkt. Det framstår som orimligt och orättvist att exempelvis ett felaktigt beviljat samtycke för en aktieöverlåtelse i vissa fall inte kan angripas alls medan det i andra fall kan få betydande följder för den felande parten.

Det är önskvärt för delägarna och externa parter som drabbas att kunna ställa en felande part till svars och att ansvaret är likvärdigt för de olika parterna, om de har haft samma delaktighet. Eftersom olika parter har olika uppgifter i bolaget kan finnas anledning att individualisera

skadeståndsansvaret, istället för att tillämpa samma regler för hela stämman. Det kan vidare finnas omständigheter som talar för att vissa personer ska belastas med ett större skadeståndsansvar, exempelvis att de varit drivande i en viss fråga eller har en mer ledande ställning generellt. Den typen av individualiserade ansvarsregler kan tillämpas om aktieägaravtal används. Enligt min mening är det rimligt att skadeståndsskyldigheten för bolagsstämman genom aktieägaravtalet, är ungefär densamma som för styrelsen eller aktieägare. Det finns annars risk för att skadeståndsreglerna i 29 kap kan kringgås. Om reglerna är betydligt strängare gällande stämmans ansvar än skadeståndsreglerna i 29 kap slår reglerna oskäligt hårt.

Det är svårt att hitta argument för att fåmansbolagens bolagsstämma ska kunna undgå att ställas till svars och drabbas av skadeståndsskyldighet. Möjligen kan man hävda att det ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är fördelaktigt att bolagsstämmans ansvar är begränsat eftersom människor annars avskräcks från att delta i aktiebolags verksamhet. De stränga ansvarsreglerna kan leda till att verksamheter flyttar utomlands och den ökade rörligheten för varor, tjänster och kapital kan på sikt innebära att svenska staten går miste om skatteintäkter för att bolag flyttar ut. Risken för att aktiebolag lämnar landet bör dock inte överdrivas. Nackdelen med en individualiserad reglering är att den snabbt kan bli inaktuell om rollerna ändras. Regleringen bör därför ses över med regelbundna intervall.

I publika bolag är det såklart orimligt att en småsparare utan egentligt inflytande över verksamheten ska kunna bli skadeståndsskyldig för att han närvarat på stämman, trots att hans huvudsakliga målsättning varit att få gratis lunch och han därför varit mycket passiv. Den typen av stämmobesökare existerar i princip inte i fåmansbolagen och risken för att en aningslös person drabbas av en oskälig skadeståndsskyldighet är därför liten. Eftersom beslut på bolagsstämman kan påverka många människor i flera led är det rimligt att kräva ett visst mått av aktsamhet från stämmobesökarna. Att skylla på okunskap bör därför inte automatiskt fria en person från ansvar. Att lagen saknar ansvarsregler för bolagsstämman kan möjligen förklaras med att Aktiebolagslagens regler gäller både för publika och privata bolag. I ett internationellt perspektiv är den ordningen ovanlig och möjligen kan detta vara ett exempel på att publika och privata bolag är så olika till sin karaktär att det är svårt att tillämpa samma lagstiftning. Oavsett detta är det svårt att motivera att ett beslut på bolagsstämman inte kan angripas.

En person som både är delägare och styrelseledamot bör givetvis kunna hållas ansvarig enligt 29 kap ABL utan att hänsyn tas till att han som aktieägare kan ha egna intressen som står i strid med bolagets bästa. Stiftare, styrelseledamot och VD bör omfattas av reglerna i 29 kap 1 § och inte 29 kap 3 § även om de på samma gång är aktieägare.

4. Sammanfattande kommentarer

Jag har i uppsatsen beskrivit utköpsproblematiken och vilka åtgärder som kan vidtas för att begränsa den samt vilka för- och nackdelar som finns med dessa åtgärder. En allmän slutsats är att det är svårt att hitta generella lösningar som alltid fungerar. Snarare handlar det om att finna bästa möjliga lösning utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet. Några generella slutsatser är dock möjliga att dra och dessa redovisas nedan.

Även om möjligheten att överlåta aktier fritt är en grundläggande och viktig princip så kan den fria överlåtbarheten, framförallt i fåmansbolag, få negativa konsekvenser och det finns därför ett tydligt behov av att reglera möjligheten att överlåta aktier. När det gäller val av metod för överlåtelsebegränsning finns en rad åtgärder att välja mellan.

Traditionellt har svenska bolag använt sig av en hembudsklausul i bolagsordningen. Klausulen gäller samtliga delägare, oavsett när de förvärvat aktierna och kan användas även vid förvärv. Hembudsklausulen infaller efter att en överlåtelse ägt rum och överlåtaren riskerar därför inte att låsas fast. Den överlåtelse som skett kan ligga till grund för bestämmandet av priset för de aktier som ska lösas och det ökar chanserna till en rättvis och korrekt värdering. Det kan självfallet finnas en risk för att köparen och säljaren i samförstånd hävdar att priset var högre än det faktiskt var, framförallt om de har nära koppling till varandra, och att detta i så fall drabbar den lösningsberättigade. Oavsett detta finns det åtminstone en verklig övergång som riktmärke vid prisets bestämmande och det är positivt.

Från det att den ursprungliga överlåtelsen skett till dess att den lösningsberättigade bestämt sig för huruvida han vill lösa aktierna är det oklart vem som innehar rösträtten för aktierna, om hembudsklausul används. Det kan sägas vara den största nackdelen med hembudsklausulen. En lagstadgad reglering av rösträtten under hembudstiden var något som förordades av vissa remissinstanser i samband med att den nya Aktiebolagslagen utarbetades, men som sedan inte blev fallet i den färdiga lagen. Lagstiftaren menade att det kan finnas ett värde i att det enskilda bolaget på egen hand får avgöra hur rösträttsfrågan under hembudstiden ska regleras. Min känsla är att många människor som bildar bolag inte särskilt insatta i de problem som kan uppstå och lagstiftaren kan därför sägas ha haft en övertro på delägarnas egen förmåga att införa rationell reglering. Jag hade gärna sett en tydlig lagreglering av rösträtten under hembudstiden. Den hade kunnat gälla om inget annat avtalats och därmed möjliggjort bolagsspecifik reglering. På så vis hade man drastiskt minskat risken för låsningar eller att, för bolaget, skadliga beslut drivs igenom på grund av tillfälliga majoriteter, samtidigt som det hade funnits utrymme för självbestämmande i det enskilda fallet.

Hembudsklausulen kan även kompletteras med regler om att vissa fång ska undantas från hembudsskyldigheten och att dessa antingen kan vara oreglerade, eller regleras på annat sätt. Det går att argumentera för att övergångar inom familjen ska vara oreglerade, eftersom det finns så starka kopplingar mellan överlåtaren och förvärvaren att den tidigare ägarstrukturen inte påverkas nämnvärt av övergången. Samtidigt kan det för motparten vara extra känsligt att en delägars make eller barn inträder i bolaget just på grund av den starka kopplingen till överlåtaren och det är inte säkert att barnet innehar överlåtarens egenskaper trots släktskapet. Det kan därför vara olyckligt att den typen av överlåtelser undantas från hembudsskyldigheten.

Samtyckesklausulen och förköpsklausulen kan också införas i bolagsordningen och anses allmänt leda till en snabbare och mindre omständlig handläggning än hembudsklausulen eftersom

lösningrätten infaller innan själva övergången sker, men klausulerna har även nackdelar. Samtyckesklausulens stora nackdel är att den slår hårt mot överlåtarens förfoganderätt och klausulen har på goda grunder ansetts alltför inskränkande mot den som tänkt överlåta aktier. Även om samtyckesklausulen kan mjukas upp genom att ett vägrat samtycke måste motiveras, eller att annan köpare måste anvisas utgör den en betydande börda för överlåtaren. Det finns, både vid samtyckes- och förköpsklausul, tydliga frågetecken kring hur aktierna ska värderas, eftersom de inte omsätts på en öppen marknad. Svårigheterna är extra framträdande i små kunskapsintensiva bolag, där delägarnas know-how är den viktigaste tillgången och den är svår att värdera ekonomiskt. Omsättning och vinst kan ligga till grund för värderingen, men eftersom dessa kan variera kraftigt över tiden kan de också ge en mindre rättvis bild av bolagets värde. Det är förmodligen önskvärt att bolagets aktier värderas med viss regelbundenhet, för att ta hänsyn till nya omständigheter, bolagets utveckling, inflation och liknande. Trots den regelbundna uppdateringen vilar värderingen på tämligen lösa antaganden och grundproblematiken kvarstår därmed. Varken samtyckes- eller förköpsklausulen har samma breda användningsområde som hembudsklausulen, eftersom de endast gäller överlåtelser.

Trots hembudsklausulens omständlighet och oklarheterna kring rösträtten under hembudstiden anser jag att den står sig mycket väl jämfört med samtyckes- och förköpsklausulen. Dess användningsområde är betydligt bredare, överlåtaren riskerar inte att låsas fast och man får en naturlig värdering av aktierna, eftersom klausulen infaller efter förvärvet. Starka skäl talar därför för att det enskilda bolaget bör använda sig av hembudsklausul.

En hembudsklausul i bolagsordningen ger svar på vad som gäller när en part vill överlåta sina aktier. Däremot erbjuder bestämmelserna inget svar på när den som missköter sig ska vara skyldig att överlåta sina aktier. Enligt 22 kap 1 § har en majoritetsägare både rättighet och skyldighet att lösa ut övriga ägare om hans ägande uppgår till minst 9/10 av aktierna. För övriga fall finns ingen sådan lagregel och risken för låsningar är alltså betydande. Det är därför nödvändigt att komplettera överlåtelsebegränsningarna med exempelvis en utköpsklausul i ett aktieägaravtal, som utökar möjligheten att lösa ut en part. Om en av parterna gjort sig skyldig till en förseelse som är så allvarlig att han bör lösas ut ur bolaget är det mest lämpliga att denne löses ut till ett belopp som understiger aktiernas marknadsvärde. Ett sådant aktieägaravtal fyller flera viktiga funktioner. Dels straffas den som missköter sig, dels kan ett illa fungerande samarbete upphöra på ett bra sätt. Vidare kan klausulen verka handlingsdirigerande, eftersom misskötsamhet innebär konsekvenser. Aktieägaravtalet är generellt ett utmärkt komplement till reglering i bolagsordningen och kan användas i syfte att anpassa regleringen utifrån de enskilda delägarnas roller. Eftersom avtalet bara gäller parterna finns det dock en tydlig risk för att senare tillkomna delägare inte omfattas av regleringen, trots att så borde vara fallet. Det kan skapa inbördes orättvisor och en oklarhet kring vad som gäller, och talar för att aktieägaravtalet bör utgöra ett komplement till reglerna i bolagsordningen, snarare än ett substitut för dessa. I syfte att minska risken för inbördes orättvisor och att reglerna slår fel, är det viktigt att regelbundet se över befintliga aktieägaravtal. Vissa menar att aktieägaravtalet är enklare att ändra än bolagsordningen, eftersom det inte nödvändigtvis kräver inblandning av samtliga delägare, men samtidigt krävs det fullständig enighet mellan avtalsparterna för att kunna ändra aktieägaravtalet, medan bolagsordningen i vissa fall kan ändras utan 100 % enighet. Ett aktieägaravtal som tillkommit under mycket tveksamma omständigheter eller har ett tvivelaktigt innehåll kan jämkas enligt 36 § Avtalslagen. Jämkningsbestämmelsen har dock en restriktiv tillämpning generellt och det bör även gälla i samband med aktieägaravtal.

För att reglerna verkligen ska följas är det nödvändigt med någon form av sanktion för den som

bryter mot dem. Generellt finns det goda möjligheter att införa regler gällande skadestånd och vite i ett aktieägaravtal. En vitesbestämmelse kräver inte en noggrann värdering av skadans storlek för att kunna användas och är därför smidigare att använda än en skadeståndsbestämmelse. För de fall som vitet inte motsvarar den lidna skadan kan detta kompletteras med ett skadestånd. Frågan är därför inte om vite eller skadestånd ska användas, utan snarare hur de bör användas tillsammans på bästa sätt.

Ett sätt att undvika fullständiga låsningar vid osämja i bolaget är att införa en rysk roulette-klausul i ett aktieägaravtal. Klausulens finurliga utformning gör att aktierna får en skälig värdering och motverkar låsningar. Verksamheten kan därefter drivas vidare av någon av parterna och klausulen fungerar som en effektiv sista åtgärd, efter att mindre ingripande åtgärder prövats utan önskvärt resultat. Eftersom den innebär att samarbetet avslutas är det viktigt att den bara används när alla andra åtgärder visat sig verkningslösa. Klausulen behöver därför kompletteras med någon typ av reglering kring när den får användas och tydliga tidsfrister som inte är alltför korta. Annars finns det risk för att i övrigt mycket framgångsrika samarbeten upphör i onödan, på grund av impulsivt handlande i samband med en mindre konflikt. Så länge man är medveten om klausulens styrka och agerar därefter ser jag dock stora fördelar med en rysk roulette-klausul.

Avsikten med mina typfall var att sätta in regleringen i ett praktiskt sammanhang. Jag anser att typfallen visar att överlåtelsebegränsande klausuler i bolagsordningen fyller en viktig funktion, men att de på vissa områden behöver kompletteras. Självklart hade typfallen kunnat fördjupas och individualiseras mer för att på så vis bli mer verklighetstroga, men det hade samtidigt inneburit att de blivit mindre allmängiltiga och jag tycker att fallen i nuvarande form ändå speglar flera möjliga problem i ett fåmansbolag. Typfallen visar att behovet av reglering ser olika ut i olika situationer samt att regleringen alltid måste väga olika intressen mot varandra.

Det faktum att stiftare, styrelseledamot, VD och aktieägare kan bli skadeståndsskyldiga enligt 29 kap ABL medan bolagsstämman inte kan angripas med dessa bestämmelser gör att det är viktigt att avgöra i vilken egenskap en person handlat. Eftersom det är ganska vanligt att en individ samtidigt har flera roller i bolaget, är detta inte alltid så enkelt. Det är orimligt att en person som varit delaktig i en skadegörande handling ska slippa undan ansvar, medan en annan med samma eller mindre delaktighet blir skadeståndsskyldig. Det riskerar att leda till en inbördes orättvisa mellan delägarna, men också till problem för en utomstående som har drabbats av dennes oaktsamhet. Det kan därför finnas ett behov av bolagsspecifika bestämmelser som stadgar ansvar även för bolagsstämman och genom ett aktieägaravtal kan den diskrepans som annars råder i ansvarsfrågan åtgärdas. Delägarna själva bör tjäna på en rättvis fördelning av ansvaret och det är också önskvärt för tredje part som drabbats av ett stämmobeslut, att även stämman kan ställas till svars. Eftersom stämmobesluten i allmänhet tas gemensamt kan skadeståndsskyldigheten vara solidarisk. Mot det solidariska ansvaret talar det faktum att en kan vara mindre drivande, mindre informerad eller helt enkelt röstat mot en åtgärd och att delägarnas roller är så olika att det inte är motiverat med solidarisk skadeståndsskyldighet. Alternativet är då att detaljreglera skadeståndsskyldigheten efter förutsättningarna i det enskilda fallet. Nackdelen med det är att förfarandet framstår som krångligt och att ändrade roller också måste innebära att ansvarsreglerna ändras, eftersom reglerna snabbt kan bli inaktuella och slå helt fel om rollfördelningen i bolaget ändras. Risken finns att inaktuella regler på området orsakar en större skada än den nytta som följer av aktuella detaljregler över delägarnas ansvar.

När det gäller ägande via bolag är det extra viktigt, för alla parter, att det finns en tydlig definition för

när ett ägarbyte anses ha skett. Om en sådan definition saknas spelar det ingen roll hur omfattande den övriga regleringen kring överlåtelser är. Det handlar om att väga överlåtarens intresse av att fritt kunna förfoga över sina aktier mot övriga parter intresse av att ha en jämbördig motpart och viss insyn i dennes förhållanden, samt bolagets behov av att kunna attrahera kapital. En omständighet som kan hålla tillbaka mindre aktiebolag är just svårigheten att finna investerare. Eftersom det för investerare kan vara önskvärt att äga aktier indirekt, finns de risk för att den svårigheten ökar om man inför tydliga begränsningar gällande möjligheten att äga aktier via bolag. Konflikten mellan en delägars intresse av att fritt förfoga över aktierna och övriga delägars samt bolagets intresse av att det finns en begränsning av denna rätt är central för hela utköpsproblematiken. Den reglering som används måste syfta till att hitta ett jämviktsläge där den enskildes förfoganderätt är någorlunda fri samtidigt som denna rätt inte får drabba övriga parter. Det är naturligtvis lättare sagt än gjort att hitta detta jämviktsläge, men om man gör en samlad bedömning och verkligen tar hänsyn till de olika intressen som riskerar att hamna i konflikt med varandra är mycket vunnet.

Vilka områden som behöver regleras är inte lätt att veta när bolaget bildas. Delägarna känner ofta varandra och är entusiastiska i sin inställning till bolaget och tanken på framtida konflikter kan kännas ytterst avlägsen. Det är dock minst sagt naivt att tro att inga problem kommer att uppstå eller att dessa utan vidare kan lösas när de väl uppstått och delägarnas nära relation till varandra även utanför bolaget riskerar att förvärra uppkomna konflikter. En skilsmässa mellan makarna A och B kan exempelvis innebära en svår prövning för hela bolaget samtidigt som makarna har en rad andra saker än bolaget att tänka på. Även om aktiebolaget är en från delägarna skild juridisk person, så är det viktigt att tänka på att det finns människor bakom bolaget. Om reglerna kring ägandet utformas med detta i åtanke är förmodligen mycket vunnet. Det bör generellt vara bättre att reglera lite för mycket än lite för lite. Problemet med en alltför omfattande reglering är dock att den kan framstå som klarare än den i själva verket är. Vissa frågor kan inte regleras i förväg och somliga regler kan bara gälla vissa parter.

Min känsla är att kunskapsnivån kring dessa frågor är förhållandevis låg bland personer som bildar och driver bolag. Ofta ligger fokus helt på själva verksamheten och att tjäna pengar. Det är fullt naturligt, men kan tyvärr innebära framtida problem. Det finns idag en god tillgång till färdiga mallar för både aktieägaravtal och bolagsordning på internet och dessa ligger bara ett par musklick bort och därför kan det kännas onödigt dyrt och omständligt att vända sig till en specialist för att få hjälp med detta. Problemet är dock att alla bolag är unika och i allmänhet behöver reglering efter just det bolagets situation. Det kan självfallet inte uppnås endast genom användandet av en färdig mall.

Det kan kännas tråkigt och överdrivet negativt att i förväg spekulera i framtida problem, men faktum är att problemen blir så mycket större om det inte finns någon reglering kring hur de ska lösas. Jag skulle därför rekommendera delägarna att göra en noggrann inventering av de problem som kan uppstå och att dessa regleras i samband med bolagets bildande. Det bör även vara väl investerad tid att med jämna mellanrum se över regleringen av dessa frågor. På så vis kan man löpande ta hänsyn till de förändringar som sker i bolaget och i delägarnas liv. Det finns också möjlighet att ta hänsyn till ändrad lagstiftning eller att vites- och skadeståndsregler bör justeras på grund av inflation. Genom att vara rustad för värsta tänkbara händelser slipper man förhoppningsvis att dessa inträffar.

En åtgärd som skulle minska risken för låsningar och som skulle främja en aktiv ägarfunktion i bolagen, är att utöka rätten och skyldigheten för majoritetsägare att lösa ut övriga, enligt 22 kap 1 § ABL. Om rätten ska infalla vid ett innehav på 7/10 eller 8/10 är svårt att avgöra, men jag finner

kravet på 9/10 som alltför högt. Självfallet finns det alltid en risk för att minoritetsägare drabbas om rätten utökas, men det är inte rimligt att två parter med vardera 6 % av aktierna helt ska kunna blockera en ägare med 88 % av aktierna. Dessutom är regeln i 22 kap 1 § både en rättighet och en skyldighet för majoritetsägaren och ett sänkt majoritetskrav innebär inte endast en förmån utan också ett ökat ansvar. I propositionen till den nya aktiebolagslagen uttalades målsättningen om att främja en aktiv ägarfunktion. Genom att ge majoritetsägaren ökad möjlighet att lösa in övriga parter kan förvaltningen ske smidigare, vilket innebär ett ökat handlingsutrymme för majoritetsägaren och därmed minskar risken för totala låsningar. Den minoritetsägare som blir utlöst ska såklart ha skäligt betalt för sina aktier skulle sänkta majoritetskravet i 22 kap 1 § ABL kompletteras med ökad reglering kring lösenbeloppet i 22 kap 2 §.

Lagstiftningen kring aktieöverlåtelser och utköpsproblematik är ganska sparsam. Förmodligen beror det delvis på att lagstiftaren velat ge det enskilda bolaget möjlighet att utforma sin egen reglering. Följden kan dock bli att regleringen helt uteblir och det kan medföra stora problem. Avsaknaden av regler kan även drabba tredje part och det känns otillfredsställande.

Den svenska modellen, med till stor del gemensam lagstiftning för multinationella storföretag och små källarföretag, kan ha bidragit till att lagstiftningen kring utköpsproblematiken inte är särskilt detaljerad. Genom att, i högre omfattning än idag, separera lagstiftningen för privata bolag och publika bolag, skulle möjligheterna till ändamålsenlig reglering öka och utköpsproblematiken skulle förmodligen kunna begränsas. En åtgärd som skulle kunna införas är ett skadeståndsansvar för bolagsstämman i privata bolag, liknande det som gäller för styrelsen och aktieägarna. Eftersom reglerna inte skulle omfatta publika bolag finns det ingen risk för att ett de publika bolagens, i många fall, passiva stämmobesökare oförtjänt skulle drabbas av skadeståndsskyldighet. Det finns också andra områden där mer ändamålsenlig reglering skulle kunna införas om reglerna för privata- och publika bolag åtskildes. I ett längre perspektiv har jag svårt att se hur en gemensam lagstiftning för privata- och publika bolag, liknande dagens, ska kunna motiveras. Möjligen kan man hävda att gränsdragningsproblem skulle kunna uppstå och att mellanstora bolag riskerar att drabbas av oskäligt hårda bestämmelser gällande exempelvis aktieöverlåtelser, men den problematiken bör dock inte överdrivas, eftersom de halvstora bolagen är påfallande få i förhållande till det totala antalet bolag. Enligt min mening kan det vara så att lagstiftningen kring aktiebolag fortfarande påverkas av det faktum att bolagsformen aktiebolag, under många år, främst användes av mer bemedlade finansmän. Idag har en typisk småföretagare som driver aktiebolag betydligt mer gemensamt med en vanlig löntagare än en gammaldags industrimagnat och det finns därför anledning att ifrågasätta det rimliga i en, till stor del, gemensam lagstiftning för alla aktiebolag. Trots att ABL förnyades för bara några år sedan känns den tyvärr inte helt modern. En lagstiftning som separerar privata- och publika bolag lagstiftning skulle bättre motsvara hur situationen ser ut i verkligheten. Samtidigt är det viktigt att poängtera att lagstiftningen aldrig kan ge alla svaren för det enskilda bolaget och att det därför alltid kommer att finnas ett behov av bolagsspecifik reglering. Möjligheten till bolagsspecifika bestämmelser kommer därför även i framtiden att utgöra ett viktigt komplement till reglerna i Aktiebolagslagen.

5. Källförteckning

Offentligt tryck

Proposition 2004/05:85

Litteratur

Andersson/Johansson/Skog *ABL – en kommentar del 1*, Norstedts, tryck: Vällingby 2010

Af Sandeberg Catharina *Aktiebolagsrätten*, Studentlitteratur, tryck: Danmark 2006

Fäger Catarina, Skog Rolf *Den svenska aktiebolagslagen En introduktion för små och medelstora företag*, Studentlitteratur, tryck: Ungern 2010

Håstad Torgny *Sakrätt: och annan kontraktsrätt*, Sjätte upplagan, Iustus, tryck: Uppsala 2009

Johansson Svante *Nials svensk associationsrätt*, Nionde upplagan, Norstedts juridik, tryck: Vällingby 2007

Kansmark Jan *Aktieägaravtal – en kortfattad handbok*, Fritze, tryck: Stockholm 1994

Lundén Björn *Aktiebolag: skatt, ekonomi, juridik*, Sjuttonde upplagan, Björn Lundén information tryck: Näsviken 2009

Molin Anna *Kompanjoner – driva företag tillsammans*, fjärde upplagan, Björn Lundén information tryck: Näsviken 2010

Molin/Svensson *Kompanjoner – driva företag tillsammans*, andra upplagan, Björn Lundén information tryck: Uddevalla 2004

Nerep Erik *Aktiebolagslagen - en lagkommentar del 1*, Thomson Reuters, tryck: Vällingby 2009

Nial Håkan *Om handelsbolag och enkla bolag*, fjärde upplagan, Norstedts juridik, tryck: Vällingby 2008

Sandström Jan *Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie* P A Norstedt & Söners förlag Lund 1976

Sandström Torsten *Svensk aktiebolagsrätt*, Norstedts juridik, tryck: Vällingby 2007

Stattin, Daniel/Svernlöf Carl *Introduktion till aktieägaravtal*, Norstedts juridik, tryck: Stockholm 2008

Internetkällor

www.mybroker.se/kompanjonforsakring.pdf, hämtad 10 juni 2011